

Λίγα λόγια για τις πηγές

Στη νεότερη εποχή οι πηγές από τις οποίες αντλούμε πληροφορίες για τους ανθρώπους στο παρελθόν είναι πολύ περισσότερες και πιο ποικίλες από παλιά. Η τεχνολογική εξέλιξη στον 20ό αιώνα τις πολλαπλασίασε ακόμη περισσότερο.

Ήδη από τις αρχές του 18ου αιώνα η κυκλοφορία των **εφημερίδων** πυκνώνει και πολλαπλασιάζονται και οι κάθε είδους **εκδόσεις**. Τα κράτη οργανώνονται καλύτερα και φροντίζουν πιο συχνά να διαφυλάσσονται τα έγγραφά τους σε οργανωμένα **αρχεία**. Το ίδιο ισχύει και για κάθε είδους **ιδιωτικά έγγραφα**. Όσο η εκπαίδευση εξαπλώνεται σε ευρύτερα κοινωνικά στρώματα τόσο περισσότερα γραπτά τεκμήρια έρχονται να συμπληρώσουν άλλου είδους ίχνη από διάφορες όψεις της ζωής των ανθρώπων: **έντυπα, μουσική, ζωγραφική, προσωπικά ημερολόγια, αλληλογραφία**, αλλά και κάθε είδους **αρχιτεκτονικά μνημεία** (παλάτια, σπίτια, εργοστάσια, κτλ.). Οι ανακαλύψεις της φωτογραφίας στα μέσα του 19ου, του κινηματογράφου στο γύρισμα προς τον 20ό, και της τηλεόρασης μετά τα μέσα του 20ού, αλλά και η εξάπλωση του ραδιοφώνου, θα δημιουργήσουν νέου τύπου πηγές (**φωτογραφικά, κινηματογραφικά και ηχητικά αρχεία**). Από τα τέλη του 20ού αιώνα, χάρη στην τεχνολογία (κυρίως με τον ηλεκτρονικό υπολογιστή και το διαδίκτυο) το εύρος και η κυκλοφορία των γραπτών και εικονικών πηγών θα γίνει απεριόριστο.

Έτσι στη σύγχρονη εποχή το πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι ιστορικοί είναι η πληθώρα των πηγών που πρέπει να κατατάξουν, να αξιολογήσουν και να ερμηνεύσουν.

Κεφάλαιο 1

Οι ευρωπαϊκές κοινωνίες σε κίνηση, οι αυτοκρατορίες σε κρίση (δεύτερο μισό 18ου – αρχές 19ου αιώνα)

A. Ευρωπαϊκές κοινωνίες: συνέχειες και αλλαγές

Ο πληθυσμός στην Ευρώπη αυξάνεται

Μέχρι τα μέσα του 18ου αιώνα στην Ευρώπη πολλοί άνθρωποι πέθαιναν συχνά από πείνα ή από αρρώστιες και έτσι ο πληθυσμός έμενε σχετικά στάσιμος. Από τα μέσα του 18ου αιώνα όμως ο πληθυσμός άρχισε να αυξάνεται σταθερά. Από το 1800 μέχρι το 1900 αυξήθηκε από 190 σε 420 εκατομμύρια κατοίκους. Υπάρχουν πολλοί λόγοι γι' αυτό:

Π 1.1

Γαλλικός χάρτης του 1776 με την Ευρώπη.

Η επιστήμη καταπολεμεί τις αρρώστιες που δημιουργούν επιδημίες (η πανούκλα σχεδόν εξαφανίστηκε).

Οι συνθήκες υγιεινής είναι καλύτερες και έτσι μειώνονται οι θάνατοι, κυρίως στη βρεφική ηλικία.

Οι άνθρωποι τρέφονται καλύτερα.

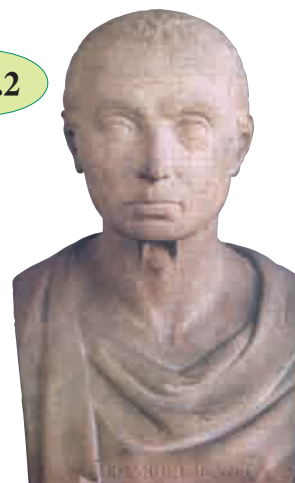
B. Νέες ιδέες – Ο Διαφωτισμός

Διαφωτισμός

Το κίνημα ονομάστηκε έτσι, ήδη από τότε που εμφανίστηκε. Η ονομασία δείχνει ότι οι άνθρωποι και οι κοινωνίες θέλουν να «φωτιστούν» και ν' απομακρυνθούν από το «σκοτάδι», δηλαδή την αμάθεια και τη θεοκρατική ερμηνεία του κόσμου, που τους κρατούσαν στην άγνοια και στην καταπίεση.

Προτομή του 1795 με το Γερμανό φιλόσοφο Ιμάνουελ Καντ (1724–1804). Η φράση του Καντ «τόλμησε να γνωρίσεις» έγινε χαρακτηριστικό σύνθημα του Διαφωτισμού.

Π 1.2

Π 1.3

Πίνακας του 1816 με τον Αμερικανό Βενιαμίν Φραγκλίνιο (1706–1790) καθώς κάνει το πείραμα με το κλειδί και τον κεραυνό. Ο Φραγκλίνιος μελέτησε τον ηλεκτρισμό και ανακάλυψε το αλεξικέραυνο.

Επιστήμη

Η νέα επιστημονική έρευνα στηρίζεται στην παρατήρηση, τη λογική σκέψη και το πείραμα. Γι' αυτό μάς μιλάει το παρακάτω απόσπασμα.

Π 1.4

Έχουμε τρία κύρια μέσα για την έρευνα: την παρατήρηση της φύσης, τη σκέψη και το πείραμα. Με την παρατήρηση καταγράφουμε τα φαινόμενα· με τη σκέψη [και το πείραμα] επαληθεύουμε το αποτέλεσμα [...]. Πρέπει να παρατηρούμε τη φύση συνεχώς, να σκεφτόμαστε πολύ και να κάνουμε ακριβή πειράματα.

Ντενί Ντιντερό, *Σκέψεις για την ερμηνεία της φύσης*, έτος 1753

Π 1.7

Χαρακτικό με τους Γάλλους αδελφούς Μονγκολφιέ που το 1783 πέταξαν με το πρώτο αερόστατο.

Π 1.5

Ο Ιταλός Αλεσάντρο Βόλτα (1745–1827) μελέτησε και αυτός τον ηλεκτρισμό και ανακάλυψε την ηλεκτρική μπαταρία. Το «βολτ», η μονάδα που μετράμε την τάση στο ηλεκτρικό ρεύμα, προέρχεται από το όνομά του. Στην εικόνα η μπαταρία του Βόλτα (1800).

Πίνακας του 1788 του Γάλλου ζωγράφου Ζακ-Λουί Νταβίντ (1748–1825) με τον Αντουάν Λαβουαζιέ (1743–1794) και τη σύζυγό του. Ο Γάλλος Αντουάν Λαβουαζιέ θεμελίωσε την επιστήμη της σύγχρονης χημείας.

Π 1.6

Π 1.8

Θερμόμετρο που κατασκευάστηκε στη Γαλλία, στα χρόνια της Γαλλικής Επανάστασης. Στο πρώτο μισό του 18ου αιώνα ο Γερμανός Ντάνιελ Φαρενάιτ (1686–1736) και ο Σουηδός Άντερς Κέλσιος (1701–1744) μελέτησαν τη θερμότητα και έφτιαξαν τα πρώτα θερμόμετρα που λειτουργούσαν με υδράργυρο. Ακόμη και σήμερα αρκετοί μετρούν τη θερμοκρασία σε βαθμούς Φαρενάιτ, ενώ ο τρόπος που βρήκε ο Κέλσιος για να μετράμε τη θερμοκρασία («βαθμοί Κελσίου») είναι ο πιο γνωστός.

Ανεξιθρησκία

Η ανεξιθρησκία είναι το δικαίωμα που έχει κάθε άνθρωπος να διαλέγει τη θρησκεία που θέλει. Οι εκπρόσωποι του Διαφωτισμού θεωρούσαν την Εκκλησία υπεύθυνη για τις θρησκευτικές συγκρούσεις, επειδή ενθάρρυνε τη μισαλλοδοξία (δηλαδή το μίσος για όσα πίστευαν οι άλλοι), αντί για την **ανοχή**. Στο παρακάτω απόσπασμα ο Βολτέρος εξηγεί τι είναι η ανεξιθρησκία και τι την εμποδίζει.

Π 1.9

Κάθε άνθρωπος που διώκει το συνάνθρωπο και αδελφό του γιατί δε συμφωνούν οι γνώμες τους είναι ένα τέρας [...]. Αυτή η φριχτή διχόνοια, που κρατάει εδώ και αιώνες, μας διδάσκει [...] ότι πρέπει [...] να μη δίνουμε σημασία ο ένας στα λάθη του άλλου· το μεγαλύτερο κακό για την ανθρωπότητα είναι η διχόνοια, και μια μόνο γιατροειά υπάρχει: η αμοιβαία ανοχή. Δεν υπάρχει άνθρωπος που να μη συμφωνεί μ' αυτή την αλήθεια [...]. Αν υπήρχε τρόπος να σκεφτεί κανείς πάνω στη θρησκεία [...], θα καταλάβαινε πως όλοι μας πρέπει ν' ανεχόμαστε ο ένας τη γνώμη του άλλου, γιατί είμαστε όλοι αδύναμοι, ασυμπεείς και αλλάζουμε εύκολα γνώμη.

Βολτέρος, *Φιλοσοφικό λεξικό* (λήμμα για την ανεξιθρησκία), έτος 1764

Π 1.10

Χαρακτικό με το Βολτέρο. Δεύτερο μισό του 18ου αιώνα.

Φυσικό δίκαιο

Σύμφωνα με το φυσικό δίκαιο, όλοι οι άνθρωποι, χωρίς καμιά εξαίρεση, γεννιούνται ίσοι και έχουν ορισμένα **δικαιώματα**: την ατομική ελευθερία, την ισότητα απέναντι στο νόμο, την προστασία από τις παρανομίες της εξουσίας, την ανεξιθρησκία κ.ά. Αυτά τα δικαιώματα καμιά εξουσία δεν μπορεί να τα αφαιρέσει, είναι δηλαδή απaráγραπτα. Αντίθετα, κάθε εξουσία πρέπει να τα σέβεται και να κυβερνά σύμφωνα με αυτά.

Εξουσία

Για να αποφεύγουμε την τυραννία, πρέπει να ελέγχουμε την εξουσία. Αυτό γίνεται όταν η εξουσία χωρίζεται σε νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική (**διάκριση των εξουσιών**). Ας δούμε πώς περιγράφει ο Γάλλος οπαδός του Διαφωτισμού Μοντεσκιέ (1689–1755) τη διάκριση, δηλαδή το χωρισμό των τριών εξουσιών.

Σε κάθε κράτος υπάρχουν τρία είδη εξουσίας, η νομοθετική, η εκτελεστική και η δικαστική. Στη νομοθετική εξουσία ο ηγεμόνας νομοθετεί [...]. Η εκτελεστική κηρύσσει τον πόλεμο και υπογράφει ειρήνη [...], εξασφαλίζει τη γαλήνη στο εσωτερικό του κράτους, αντιμετωπίζει τους κινδύνους από το εξωτερικό. Η δικαστική τιμωρεί τα εγκλήματα και λύνει τις διαφορές ανάμεσα στους πολίτες [...]. Όταν στο ίδιο πρόσωπο ή στο ίδιο κυβερνητικό σώμα βρίσκονται ενωμένες η νομοθετική και η εκτελεστική εξουσία, δεν υπάρχει ελευθερία, γιατί υπάρχει ο κίνδυνος ο ηγεμόνας να κάνει τυραννικούς νόμους, τους οποίους θα προσπαθήσει να επιβάλει με τη βία. Ελευθερία δεν υπάρχει και όταν [...] η δικαστική εξουσία είναι ενωμένη με τη νομοθετική. Τότε οι πολίτες κινδυνεύουν από την αυθαιρεσία και η ζωή και η ελευθερία τους απειλούνται [...]. Όλα θα ήταν χαμένα αν ο ίδιος άνθρωπος, ή το ίδιο συλλογικό όργανο από αριστοκράτες ή από το λαό, ασκούσε και τις τρεις εξουσίες, τη νομοθετική, την εκτελεστική και τη δικαστική.

Μοντεσκιέ, *Το πνεύμα των νόμων*, έτος 1748

Π 1.11

Κοινωνικό συμβόλαιο

Το «κοινωνικό συμβόλαιο» είναι μια «συμφωνία» ανάμεσα σ' αυτούς που κυβερνούν και σ' αυτούς που κυβερνιούνται. Σύμφωνα μ' αυτό, το κράτος (δηλαδή όσοι κυβερνούν) πρέπει να σέβεται τα φυσικά δικαιώματα που έχουν όλοι οι άνθρωποι και να τα υπερασπίζεται. Από την άλλη, όσοι κυβερνιούνται πρέπει να υπακούν στους νόμους του κράτους, αφού και εκείνο εξασφαλίζει την ελευθερία τους, την ασφάλειά τους και φροντίζει να είναι όλοι ευτυχημένοι και να ευημερούν.

Ελεύθερη αγορά

Στην οικονομία οι οπαδοί του φιλελευθερισμού είχαν δύο στόχους:

Να μην υπάρχουν εμπόδια στις συναλλαγές, και σ' αυτές που γίνονταν μέσα στο ίδιο κράτος και σ' αυτές που έκαναν τα κράτη μεταξύ τους.

Να μπορεί ο καθένας να κάνει το επάγγελμα που θέλει, χωρίς να τον εμποδίζουν οι συντεχνίες και οι κανονισμοί τους.

Οι οπαδοί του Διαφωτισμού δεν είχαν στόχο την επανάσταση

Πολλές από τις ιδέες του Διαφωτισμού, ιδιαίτερα η κριτική στη θρησκεία, και πολλές από τις απόψεις του Ζαν-Ζακ Ρουσό, διαδόθηκαν πολύ με τη Γαλλική Επανάσταση (1789). Όμως, οι περισσότεροι από τους λόγιους του Διαφωτισμού δεν ενδιαφέρονταν για την πολιτική δράση. Έγραφαν και δημοσίευαν τα έργα τους για να σκέφτονται καλύτερα οι ίδιοι και οι αναγνώστες τους. Ήθελαν να πείσουν, να «φωτίσουν» και τους απλούς ανθρώπους και εκείνους που ασκούσαν την εξουσία. Εξάλλου, όσοι λόγιοι του Διαφωτισμού ζούσαν όταν ξέσπασε η Επανάσταση (1789) ήταν πια σε μεγάλη ηλικία.

Π 1.12

Οι επιδράσεις στην τέχνη

Δημόσιες συναυλίες

Οι συναυλίες γίνονται σε πιο μεγάλους χώρους και η ορχήστρα αποκτά πιο πολλά όργανα. Δημοφιλής την εποχή αυτή είναι η «μουσική δωματίου» (μουσικά έργα που παίζονται από λίγα όργανα), αλλά και οι συμφωνίες (μουσικά έργα που παίζονται από μεγάλη ορχήστρα), οι **όπερες** κ.ά. Δίπλα σε αυτά υπάρχει και η λαϊκή μουσική (κυρίως χοροί και τραγούδια). Οι συνθέτες τη μελετούν και επηρεάζονται από αυτή.

Χαρακτικό του 1740 με παράσταση όπερας στο θέατρο Ρέτζο στο Τορίνο, μια ιταλική πόλη. Βλέπουμε τους ηθοποιούς στη σκηνή και την ορχήστρα μπροστά από αυτούς. Η όπερα είναι ένα θεατρικό έργο που τραγουδιέται. Συνδυάζει τη μουσική, το τραγούδι, το χορό, τα σκηνικά και τα κοστούμια, και για να παιχτεί χρειάζεται να συνεργαστούν πολλοί και διαφορετικοί καλλιτέχνες. Το θέμα της μπορεί να είναι τραγικό ή κωμικό. Οι πρώτες όπερες δημιουργήθηκαν στην Ιταλική χερσόνησο στα τέλη του 16ου αιώνα και από εκεί το είδος διαδόθηκε σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Το 18ο αιώνα πολλοί συνθέτες έγραψαν όπερες. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν οι Γερμανοί Φρίντριχ Λέντελ (1685–1759) και Κριστόφ Γκλουκ (1714–1787).

Προστατευόμενοι ευγενών

Οι ευγενείς, πολύ συχνά, δεν θεωρούσαν τους συνθέτες καλλιτέχνες, αλλά ανθρώπους που απλώς δούλευαν γι' αυτούς, όπως και άλλοι επαγγελματίες. Στο απόσπασμα ο Μότσαρτ περιγράφει πόσο τον ενοχλεί που ο αρχιεπίσκοπος του Ζάλτσμπουργκ, ένας ανώτερος κληρικός, στον οποίο δουλεύει, τον αντιμετωπίζει σαν υπηρέτη του και όχι σαν καλλιτέχνη.

Π 1.13

Στις δώδεκα η ώρα (δυστυχώς κάπως νωρίς για μένα) καθόμαστε στο τραπέζι. Οι εξής: οι δύο [...] υπηρέτες, ο κύριος ελεγκτής [...], ο ζαχαροπλάστης, οι δύο μάγειροι [...] και εγώ. Υπόψη: οι δύο θαλαμηπόλοι κάθονται στην κεφαλή του τραπεζιού. Ωστόσο, έχω την τιμή να κάθομαι πριν από τους μάγειρους [...]. Μόλις τελειώσει το γεύμα, πάω στη δουλειά μου. Το βράδυ δε στρώνεται τραπέζι, αλλά [αντί γι' αυτό] μας δίνουν τρία δουκάτα [νόμισμα της εποχής]. Μεγάλη δουλειά. Ο κύριος αρχιεπίσκοπος έχει το προνόμιο να δοξάζεται από τους ανθρώπους του. Τους κλέβει τα κέρδη και δεν τους πληρώνει τίποτα.

Βόλφγκανγκ Αμαντέους Μότσαρτ, Γράμμα στον πατέρα του, έτος 1780

Βόλφγκανγκ Αμαντέους Μότσαρτ

Π 1.14

Επιχρωματισμένο χαρακτικό με το παλιό Δημοτικό Θέατρο στη Βιέννη εσωτερικά (1830 περίπου). Εδώ παρουσιάστηκαν για πρώτη φορά πολλές από τις όπερες του Μότσαρτ.

Ο Αυστριακός Βόλφγκανγκ Αμαντέους Μότσαρτ (1756–1791) είναι από τους μεγαλύτερους συνθέτες όλων των εποχών. Ανάμεσα στα έργα του (μουσική δωματίου, εκκλησιαστικά έργα, συμφωνίες) ξεχωρίζουν οι όπερες του *Οι γάμοι του Φίγκαρο*, *Ντον Τζοβάνι* και *Ο μαγικός αυλός*. Ο Μότσαρτ επηρεάστηκε πολύ από το Διαφωτισμό. Στο *Μαγικό αυλό*, ένα από τα τελευταία του έργα, μέσα από τις περιπέτειες που περνούν οι ήρωές του, ο Μότσαρτ μιλάει για τις προσπάθειες του ανθρώπου να «φωτιστεί» και να φτάσει σε μια κοινωνία που θα στηρίζεται στην αλήθεια, στη δικαιοσύνη, στην ισότητα και θα τον κάνει ευτυχισμένο. Στο παρακάτω απόσπασμα διαβάζουμε πώς περιγράφει ένας από τους ήρωες της όπερας αυτή την κοινωνία.

Στον ιερό αυτό τόπο εκδίκηση δεν ξέρουν. Όταν κανένας κάνει λάθος τον φέρνει στο σωστό δρόμο η αγάπη. Κι οδηγημένος από χέρι φιλικό ευτυχισμένος θα βρει τόπο πιο καλό.

Στα ιερά αυτά τείχη η αγάπη βασιλεύει. Δε θα βρεθεί προδότης κι ο εχθρός συχωρεμένος. Όποιος μ' αυτά δε συμφωνεί άνθρωπος να μην ονομάζεται.

Βόλφγκανγκ Αμαντέους Μότσαρτ, Απόσπασμα από το Μαγικό αυλό, έτος 1790

Π 1.15

Μυθιστόρημα

Το μυθιστόρημα αναπτύσσεται ιδιαίτερα το 19ο αιώνα. Τότε γράφονται πολύ σημαντικά έργα που προσπαθούν να περιγράψουν τις τεράστιες κοινωνικές αλλαγές που επηρεάζουν την ανθρώπινη ζωή. Μυθιστορήματα γράφονταν όμως και παλιότερα, από τις αρχές του 18ου αιώνα. Ο *Ροβινσώνας Κρούσος*, του Βρετανού Ντάνιελ Ντιφόου (1660–1731), δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά το 1719 και είναι το πρώτο αγγλικό μυθιστόρημα. Το έργο αυτό μιλάει για τις περιπέτειες ενός ναυαγού σ' ένα ακατοίκητο νησί. Στο απόσπασμα διαβάζουμε πώς ένωσε ο Ροβινσώνας όταν είδε να φυτρώνει στο νησί του για πρώτη φορά κριθάρι.

Για τη λογοτεχνία το 19ο αιώνα θα μιλήσουμε στις σ. 72 και 106.

Ύστερα από λίγο καιρό ένωσα μεγάλη έκπληξη όταν είδα να ξεπροβάλλουν καμιά δεκαριά στάχυα από καταπράσινο κριθάρι, ίδιο μ' αυτό που υπάρχει στην Ευρώπη ή μάλλον στη Μεγάλη Βρετανία. Είναι αδύνατο να περιγράψω την έκπληξη και την απορία μου. Μέχρι τότε δεν είχα καμιά ιδιαίτερη σχέση με τη θρησκεία [...]. Όταν όμως είδα να φυτρώνει ξαφνικά κριθάρι σ' ένα κλίμα καθόλου ευνοϊκό για τα δημητριακά και χωρίς να ξέρω πώς είχε βρεθεί εκεί [...] άρχισα να πιστεύω ότι ο Θεός [...] το έκανε για να με βοηθήσει να επιβιώσω σ' αυτό τον αγριότοπο [...]. Στο τέλος, όμως, θυμήθηκα ότι εγώ είχα αδειάσει εκεί ένα σακούλι με τροφή για κότες και κατάλαβα ότι το «θαύμα» δεν ήταν καθόλου θαύμα.

Ντάνιελ Ντιφόου, *Ροβινσώνας Κρούσος*, έτος 1719

Π 1.16

Γιόχαν Βόλφγκανγκ φον Γκέτε

Από τους πιο σημαντικούς στοχαστές που άνοιξαν το δρόμο για το ρομαντισμό στα τέλη του 18ου και στην αρχή του 19ου αιώνα είναι ο Γερμανός Γιόχαν Βόλφγκανγκ φον Γκέτε (1749–1832). Ο Γκέτε, είναι ένας από τους πιο σημαντικούς συγγραφείς στον κόσμο. Από τα πιο γνωστά έργα του είναι *Τα πάθη του νεαρού Βέρθερου* και το αριστούργημά του *Φάουστ*. Παρακάτω διαβάζουμε ένα απόσπασμα από το *Φάουστ*.

Φάουστ: Αχ! σπούδασα φιλοσοφία
και νομική και γιατρική
κι αλί [=αλίμονο] μου και θεολογία
με κόπο και μ' επιμονή.
Και παρά τα τόσα φώτα,
εγώ μωρός [=ανόητος] όσο και πρώτα!
Με λένε μάγιστρο, ακόμα δόκτορα,
και σέρνω δέκα χρόνια τώρα
από τη μύτη εδώ και κει
τους μαθητές μου – και το βλέπω, δεν μπορεί
κανένας κάτι να γνωρίζει!

Π 1.17

Γιόχαν Βόλφγκανγκ φον Γκέτε, *Φάουστ*, αρχές του 19ου αιώνα

Π 1.18

Πίνακας του Γερμανού ζωγράφου Γιόχαν Χάινριχ Τσιμπάιν με τον Γκέτε. 1786–1787.

Γ. Κράτη και πολιτεύματα στη δυτική Ευρώπη και τη Ρωσία το 18ο αιώνα

Ρωσία

Το 18ο αιώνα η Ρωσία γίνεται σιγά σιγά ένα από τα ισχυρά κράτη στην Ευρώπη. Ιδιαίτερα σημαντική για τη Ρωσία ήταν η περίοδος που βασιλέψε η τσαρίνα **Αικατερίνη Β'** (1762–1796), γνωστή και ως «Μεγάλη Αικατερίνη». Η Αικατερίνη Β' έκανε πολέμους ενάντια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και σε κράτη στην ανατολική Ευρώπη και μεγάλωσε το ρωσικό κράτος προς τα νότια και τα δυτικά. Στο εσωτερικό πήρε μέτρα για να κάνει καλύτερη τη διοίκηση, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Στηρίχτηκε στους αριστοκράτες και στην εποχή της οι αγρότες στη Ρωσία πέρασαν χειρότερες μέρες. Απ' ό,τι φαίνεται, επηρεάστηκε από το Διαφωτισμό και στήριξε τα γράμματα, τις τέχνες και τις επιστήμες.

Π 1.19

Χαρακτικό (δεύτερο μισό 18ου αιώνα) με τη Μεγάλη Αικατερίνη και τον Ντενί Ντιντερό. Η Αικατερίνη ήθελε να τη θεωρούν όλοι φωτισμένη βασίλισσα. Για μεγάλο διάστημα είχε αλληλογραφία με το Βολτέρο και ζητούσε τη γνώμη του για μεταρρυθμίσεις που ήθελε να κάνει, ενώ κάλεσε στην Αγία Πετρούπολη και τον Ντιντερό.

Δ. Η Αμερικανική Επανάσταση

Γαλλία

Στον Επταετή πόλεμο (1756–1763) η Γαλλία συμμάχησε με την Αυστρία ενάντια στη Μεγάλη Βρετανία και την Πρωσία, αλλά έχασε τον πόλεμο. Η Γαλλία τότε, ανάμεσα σε άλλα, έδωσε στη Μεγάλη Βρετανία όλες τις αποικίες της στη Βόρεια Αμερική, τον Καναδά και τη Λουιζιάνα.

Π 1.20

Βοστώνη

Τη Βοστώνη (από εκεί ξεκίνησε ο Αμερικανικός Αγώνας της Ανεξαρτησίας) την ίδρυσαν το 1630 Άγγλοι προτεστάντες. Είναι από τις πιο παλιές πόλεις στις ΗΠΑ. Στην περιφέρειά της ιδρύθηκε ένα από τα παλιότερα πανεπιστήμια στις ΗΠΑ, το Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ (1636).

Στην εικόνα Π 1.20 τοπογραφικό σχέδιο της Βοστόνης τον 18ο αιώνα και στην Π 1.21 επιχρωματισμένη λιθογραφία με την πόλη. 1768.

Π 1.21

Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας

Η Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας είναι ένα πολύ σημαντικό πολιτικό κείμενο, επηρεασμένο από τις ιδέες του Διαφωτισμού. Ας δούμε ένα απόσπασμα.

Π 1.22

Προτομή του Τόμας Τζέφερσον από το Γάλλο γλύπτη Ζαν-Αντουάν Ουντό. Ο Τζέφερσον έπαιξε σημαντικό ρόλο στη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας. Ήταν οπαδός του Διαφωτισμού και υποστήριξε με πάθος τις δημοκρατικές ιδέες. Έγινε ο τρίτος πρόεδρος των ΗΠΑ (1801–1809).

Θεωρούμε αλήθειες που δε χρειάζονται απόδειξη τις παρακάτω: όλοι οι άνθρωποι γεννήθηκαν ίσοι· είναι προικισμένοι από το Θεό με δικαιώματα που δεν μπορεί να τα αφαιρέσει κανείς· σ' αυτά ανήκουν η ζωή, η ελευθερία και η επιδίωξη της ευτυχίας [...]. Διακηρύσσουμε επίσημα, με το δικαίωμα που μας έχει δώσει ο καλός λαός των αποικιών, ότι αυτές οι Ενωμένες Αποικίες έχουν το δικαίωμα να είναι κράτη ελεύθερα και ανεξάρτητα.

Διακήρυξη της [αμερικανικής] Ανεξαρτησίας, έτος 1776

Μετάλλιο που σχεδίασε ο Γάλλος Ογκιστέν Ντιπρέ. Στη μια του όψη έχει την επιγραφή στα λατινικά: Λίμπερτας Αμερικάνα, δηλαδή αμερικανική ελευθερία.

Π 1.23

Π 1.24

Π 1.25

Ομοσπονδιακό κράτος

Όταν ιδρύθηκαν οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, οι 13 βρετανικές αποικίες έγιναν οι 13 πολιτείες που όλες μαζί αποτέλεσαν το **ομοσπονδιακό κράτος**. Στο κράτος αυτό κάθε **πολιτεία** έχει τη δική της βουλή και τη δική της κυβέρνηση,

Πίνακας του Αμερικανού ζωγράφου Γιάσπερς Τζονς με τη σημαία των ΗΠΑ (1954–1955). Στην αρχή οι ΗΠΑ είχαν 13 πολιτείες, όσες ήταν και οι αποικίες από τις οποίες δημιουργήθηκαν. Στη σημαία των ΗΠΑ κάθε αστέρι συμβολίζει και μια πολιτεία. Σήμερα οι ΗΠΑ αποτελούνται από 50 πολιτείες.

Π 1.27

Το Καπιτώλιο στην Ουάσινγκτον, που στεγάζει τη Γερουσία και τη Βουλή των Αντιπροσώπων των ΗΠΑ. Άρχισε να χτίζεται το 1793 και τέλειωσε το 1811.

που είναι υπεύθυνες για τη διοίκηση, την αστυνομία, τη δικαιοσύνη και την εκπαίδευση. Παράλληλα υπάρχει η **ομοσπονδιακή κυβέρνηση** και το **Κογκρέσο** (η ομοσπονδιακή βουλή), που αποφασίζουν για την εξωτερική πολιτική, την άμυνα, τον πόλεμο καθώς και για την οικονομία σε ολόκληρο το κράτος.

Π 1.26

Χαρακτικό του 19ου αιώνα με το Λευκό Οίκο στην Ουάσινγκτον. Εδώ κατοικεί ο πρόεδρος των ΗΠΑ. Άρχισε να χτίζεται το 1792. Το κτίριο διατήρησε τη βασική του μορφή, παρόλο που γνώρισε πολλές καταστροφές, επεκτάσεις και αλλαγές.

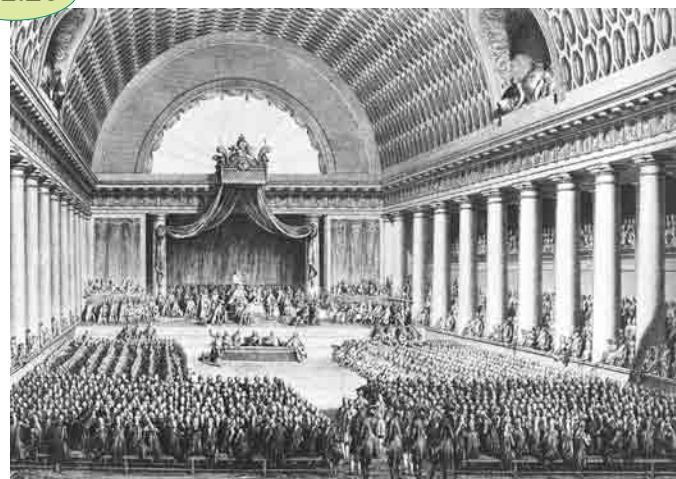
Π 1.28

Ε. Η Γαλλική Επανάσταση

Το ξέσπασμα της επανάστασης

Γενική Συνέλευση των Τριών Τάξεων

Η Γενική Συνέλευση των Τριών Τάξεων ήταν ένας θεσμός από το Μεσαίωνα. Το 17ο και το 18ο αιώνα, όταν η απόλυτη μοναρχία ήταν ισχυρή στη Γαλλία, ο θεσμός αυτός δε λειτουργούσε. Στη συνέλευση συμμετείχαν εκπρόσωποι από τις Τρεις Τάξεις: την **αριστοκρατία**, τον **κλήρο** και την **Τρίτη Τάξη** (όλους τους υπόλοιπους). Δεν ήταν δημοκρατικός θεσμός. Κάθε τάξη είχε μία ψήφο (δηλαδή δεν ψήφιζε κάθε ένα άτομο στη συνέλευση χωριστά, αλλά κατά τάξη) και έτσι επικρατούσαν πάντοτε οι κοινωνικά ισχυροί, δηλαδή η αριστοκρατία (οι ευγενείς) και ο κλήρος.

Χαρακτικό με τη Γενική Συνέλευση των Τριών Τάξεων στη Γαλλία το 1789.

Τρίτη Τάξη

Τον Ιανουάριο του 1789 ο Γάλλος ιερέας **Εμανουέλ-Ζοζέφ Σεγιές** (1748–1836) δημοσίευσε ένα φυλλάδιο με τον τίτλο *Τι είναι η Τρίτη Τάξη*, που διαβάστηκε πολύ στην εποχή του. Παρακάτω διαβάζουμε ένα απόσπασμα από αυτό το κείμενο.

Π 1.30

Το εξώφυλλο από το φυλλάδιο *Τι είναι η Τρίτη Τάξη*; (1789).

Πρέπει να κάνουμε στους εαυτούς μας τρεις ερωτήσεις: Τι είναι η Τρίτη Τάξη; Τα πάντα. Μέχρι τώρα ποια θέση είχε στην πολιτική; Καμιά. Τι θέλει να γίνει; Κάτι.

[...] Ποιος τολμάει να πει ότι η Τρίτη Τάξη δεν έχει ό,τι χρειάζεται για να φτιάξει ένα ολοκληρωμένο έθνος; Μοιάζει με ένα δυνατό και ρωμαλέο άντρα, με το ένα χέρι του όμως ακόμη αλυσοδεμένο. Αν η τάξη που έχει τα προνόμια [η αριστοκρατία και ο κλήρος] χάσει την εξουσία, το έθνος δε θα γίνει χειρότερο, αλλά καλύτερο. Λοιπόν, τι είναι η Τρίτη [Τάξη]; Τα πάντα· αλλά αλυσοδεμένη και καταπιεσμένη. Τι θα είναι χωρίς την τάξη που έχει τα προνόμια; Τα πάντα· αλλά θα είναι ελεύθερη και θα προοδεύσει [...]. Η Τρίτη Τάξη πρέπει να καταλάβει, από τις ιδέες και τα γεγονότα της εποχής, ότι μπορεί να στηρίζεται μόνο στη γνώση και στη δύναμή της. Ο ορθός λόγος [=η λογική] και η δικαιοσύνη τη στηρίζουν.

Εμανουέλ-Ζοζέφ Σεγιές, *Τι είναι η Τρίτη Τάξη*, έτος 1789

Π 1.29

Π 1.31

Χαρακτικό του 1795 με τίτλο «Ο αναγεννημένος άνθρωπος». Εικονίζει έναν άντρα να πατάει στα σύμβολα της βασιλείας, ενώ στα χέρια του κρατάει τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων.

Π 1.33

«Η αλληγορία της δημοκρατίας», πίνακας του Γάλλου ζωγράφου Αντουάν-Ζαν Γκρο (1794).

Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη

Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη:

- ▶ εξασφάλιζε και προστάτευε τα **φυσικά δικαιώματα του ατόμου**, την ελευθερία, την ασφάλεια, την ιδιοκτησία, την αντίσταση στην καταπίεση.
- ▶ κήρυττε την κυριαρχία του έθνους και του νόμου, την ισότητα όλων απέναντι στο νόμο, την ελευθερία της έκφρασης και της γνώμης, τη λαϊκή κυριαρχία, δηλαδή την ιδέα ότι πρέπει να γίνεται αυτό που θέλουν οι περισσότεροι.

Ας δούμε ορισμένα άρθρα από τη Διακήρυξη.

Π 1.32

Άρθρο 1. Οι άνθρωποι γεννιούνται και παραμένουν ελεύθεροι και έχουν ίσα δικαιώματα· οι κοινωνικές διακρίσεις βασίζονται μόνο στο κοινό συμφέρον.

Άρθρο 2. Κάθε πολιτική οργάνωση πρέπει να προστατεύει τα φυσικά και απaráγραπτα ανθρώπινα δικαιώματα. Τα δικαιώματα αυτά είναι η ελευθερία, η ιδιοκτησία, η ασφάλεια και η αντίσταση στην καταπίεση.

Άρθρο 3. Πηγή κάθε εξουσίας είναι το έθνος. Κανένα συλλογικό σώμα, κανένα άτομο, δεν μπορεί να ασκήσει εξουσία που δεν προέρχεται από το έθνος.

Άρθρο 6. Ο νόμος εκφράζει αυτά που θέλουν οι πολλοί· όλοι οι πολίτες μαζί έχουν δικαίωμα να φτιάχνουν, οι ίδιοι ή με τους εκπρόσωπούς τους, τους νόμους. Ο νόμος είναι ο ίδιος για όλους, είτε προστατεύει είτε τιμωρεί. Αφού όλοι οι πολίτες είναι ίσοι απέναντι στο νόμο, μπορούν όλοι να παίρνουν δημόσιες θέσεις και αξιώματα, ανάλογα με τις ικανότητές τους και χωρίς διακρίσεις. Οι άνθρωποι διακρίνονται μόνο με βάση τις αρετές και τα προτερήματά τους.

Άρθρο 10. Κανένας δεν πρέπει να διώκεται για τις ιδέες του, ακόμη και τις θρησκευτικές, αρκεί να μη βάζει σε κίνδυνο τους νόμους.

Άρθρο 11. Η ελευθερία στη σκέψη και στις ιδέες είναι ένα από τα πολυτιμότερα ανθρώπινα δικαιώματα. Επομένως, κάθε πολίτης μπορεί να μιλάει, να γράφει και να τυπώνει ελεύθερα, μέσα στα όρια που βάζει ο νόμος.

Άρθρο 17. Η ιδιοκτησία είναι δικαίωμα ιερό και απαραβίαστο. Κανένας λοιπόν δεν μπορεί να την αφαιρέσει από κανέναν. Αυτό μπορεί να το κάνουμε μόνο εάν βοηθάμε έτσι το δημόσιο καλό και μόνο εάν δώσουμε από πριν μια δίκαιη αποζημίωση.

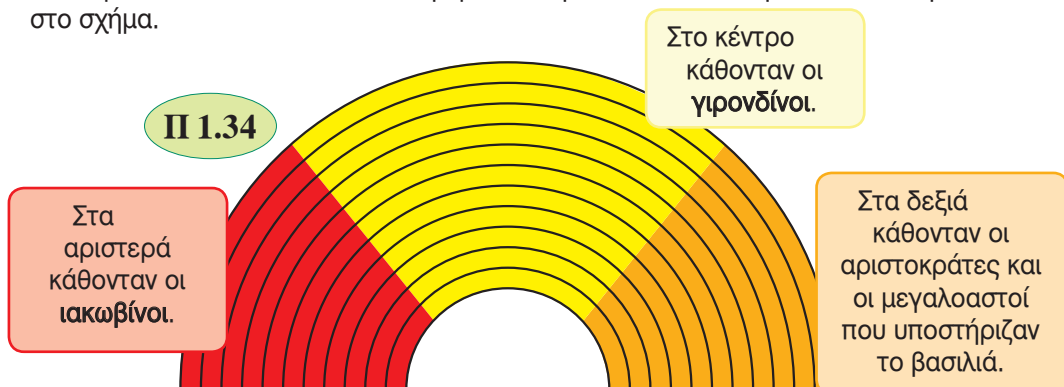
Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη, έτος 1789

Η επαναστατική δεκαετία: 1789–1799

Αριστερά

Οι εκπρόσωποι από κάθε κοινωνική ομάδα στην Εθνοσυνέλευση κάθονταν στην αίθουσα όπως στο σχήμα.

Π 1.34

Από τότε μιλάμε στην πολιτική για δεξιά, κέντρο και αριστερά.

Νέος επαναστατικός στρατός

Σε αντίθεση με το στρατό των βασιλιάδων, που τον αποτελούσαν στρατιώτες που πληρώνονταν για να πολεμήσουν, στο νέο επαναστατικό στρατό υπηρετούσαν πολίτες που κλήθηκαν να υπερασπιστούν την Επανάσταση και τη Γαλλία, την πατρίδα τους, που κινδύνευε από τη συμμαχία των μοναρχικών κρατών.

Ένα από τα πιο γνωστά τραγούδια που έλεγαν οι στρατιώτες του νέου επαναστατικού στρατού ήταν η *Μασσαλιώτιδα*, που στη συνέχεια έγινε ο εθνικός ύμνος της Γαλλίας.

Εμπρός παιδιά της πατρίδας
η μέρα της δόξας έχει φτάσει
απέναντί μας, η τυραννία.
Η ματωμένη σημαία έχει υψωθεί!
Η ματωμένη σημαία έχει υψωθεί!
Ακούστε, μες στα χωράφια
μουγκρίζουν άγριοι στρατιώτες
έτοιμοι να έρθουν μέχρι σε μας
και να σφάξουν τους γιους σας,
στη χώρα σας.

Στα όπλα πολίτες!
Πυκνώστε τις στρατιές!
Εμπρός! Εμπρός! [...].
Ιερή αγάπη για την πατρίδα
οδήγησε και στήριξε τα χέρια μας
που γυρεύουν εκδίκηση.
Ελευθερία, αγαπημένη Ελευθερία,
πάλεψε μαζί με τους υπερασπιστές σου,
πάλεψε μαζί με τους υπερασπιστές σου [...].

Μασσαλιώτιδα, έτος 1792

Π 1.35

«Η αγάπη για την πατρίδα», γλυπτό του Γάλλου Ζοζέφ Σινάρ, 1790.

Διακήρυξη των Δικαιωμάτων της γυναίκας και της πολίτισσας

Το 1791 η Ολέμπ ντε Γκουζ, που ανήκε στους γιρονδίνους, δημοσίευσε τη *Διακήρυξη των Δικαιωμάτων της Γυναίκας και της Πολίτισσας*. Το κείμενο αυτό βασίζεται στη *Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη*. Με το κείμενο αυτό, η Ολέμπ ντε Γκουζ ζητάει να θεωρούνται οι γυναίκες «πολίτες» όπως οι άντρες. Ας δούμε ένα απόσπασμα από αυτό το κείμενο.

Οι μητέρες, θυγατέρες και αδελφές που αντιπροσωπεύουν το έθνος ζητούν να συστήσουν εθνική συνέλευση. Πιστεύουν ότι κανείς δε δίνει σημασία στις γυναίκες και στα δικαιώματά τους και ότι αυτό προκαλεί συμφορές και διαφθορά στις κυβερνήσεις. Γι' αυτό το λόγο αποφάσισαν να εκδώσουν, σε επίσημη διακήρυξη, τα φυσικά, απαράγραπτα και ιερά δικαιώματα της γυναίκας [...].
Η γυναίκα γεννιέται ελεύθερη και έχει τα ίδια δικαιώματα με τον άντρα. Οι διακρίσεις εξυπηρετούν μόνο την κοινωνία [...].
Πηγή κάθε εξουσίας είναι το έθνος, δηλαδή η συνεργασία του άντρα και της γυναίκας. Κανένα σώμα ή άτομο δεν μπορεί να ασκήσει εξουσία που δεν απορρέει ρητά απ' αυτό.

Ολέμπ ντε Γκουζ, *Διακήρυξη των Δικαιωμάτων της Γυναίκας και της Πολίτισσας*, έτος 1791

Π 1.37

Ενεργοί πολίτες

Οι γυναίκες δεν αποκτήσανε τα πολιτικά και νομικά δικαιώματα που όρισε η Γαλλική Επανάσταση, κι αυτό έφερε αντιδράσεις και σε άλλες χώρες. Η Βρετανίδα **Μαίρη Γούλστονκραφτ** (1759–1797), οπαδός του Διαφωτισμού, έγραψε το 1791 την *Υπεράσπιση των δικαιωμάτων της γυναίκας*. Στο βιβλίο αυτό εξήγησε γιατί οι γυναίκες είναι υπόδουλες. Αρνήθηκε ότι οι γυναίκες είναι κατώτερες από τη φύση τους και ζήτησε να εκπαιδεύονται όπως και οι άντρες. Ακόμη πίστευε ότι πρέπει να μπορούν να κερδίζουν μόνες τους το ψωμί τους και να μη στηρίζονται γι' αυτό στους άντρες.

Στο απόσπασμα μιλάει για το πώς ανατρέφονται τα κορίτσια μέσα στην οικογένεια και τις συνέπειες που έχει αυτή η ανατροφή.

Οι γυναίκες μένουν μακριά από τις εξελίξεις. Τους έχουν αρνηθεί τις αρετές που είναι σημαντικές για την ανθρωπότητα, τις έχουν στολίσει με ψεύτικες χάρες. Μοναδική τους φιλοδοξία είναι να είναι ωραίες, να προκαλούν τη συγκίνηση αντί το σεβασμό [...]. Η ελευθερία γεννά την αρετή. Όσο λοιπόν οι γυναίκες παραμένουν σκλάβες, όπως σήμερα [...], είναι καταδικασμένες για πάντα να μαραζώνουν [...] και να τις βλέπουν σαν όμορφα ελαττώματα της φύσης.

Μαίρη Γούλστονκραφτ, *Υπεράσπιση των δικαιωμάτων της γυναίκας*, έτος 1791

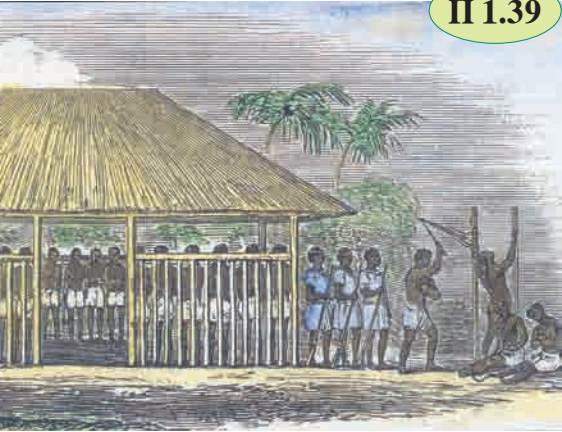
Π 1.38

Π 1.39

Δουλεμπόριο

Οι μισοί σχεδόν Αφρικανοί σκλάβοι μεταφέρθηκαν σε διάφορες περιοχές της Αμερικής και στην Καραϊβική με βρετανικά πλοία. Όσο κράτησε το υπερατλαντικό δουλεμπόριο (από το 1519, που το ξεκίνησε η Πορτογαλία, ως το 1867 που απαγορεύτηκε παντού στον κόσμο), έγιναν σκλάβοι γύρω στα 11 εκατομμύρια μαύροι Αφρικανοί. Πολλοί από αυτούς πέθαναν ενώ τους μετέφεραν με τα πλοία. Όσοι έζησαν πουλήθηκαν για να δουλέψουν σε φυτείες, ορυχεία και σπίτια λευκών αποίκων.

Σχεδιαστική αναπαράσταση πρόχειρης φυλακής στην Αφρική. Σε τέτοιες κατασκευές φυλάκιζαν οι δουλέμποροι τους μαύρους που έπιαναν μέχρι να τους φορτώσουν στα καράβια που θα τους μεταφέρανε στην Αμερική.

Πώς χρησιμοποιήθηκαν οι μαύροι σκλάβοι στην Αμερική

Π 1.40

Οι διεθνείς δρόμοι του δουλεμπορίου

Π 1.41

Π 1.42

Έγχρωμη λιθογραφία του 1823 με μαύρους σκλάβους (γυναίκες και άντρες) να δουλεύουν σε φυτεία με ζαχαροκάλαμα στην Αμερική. Η λιθογραφία παρουσιάζει μια ωραιοποιημένη εικόνα. Τους δείχνει να δουλεύουν ντυμένοι, ενώ στην πραγματικότητα εργάζονταν μισόγυμνοι κάτω από τον ήλιο.

Π 1.43

«Το δουλεμπόριο», πίνακας του Γάλλου ζωγράφου Φρανσουά-Ογκίστ Μπιάρ. 1840 περίπου.

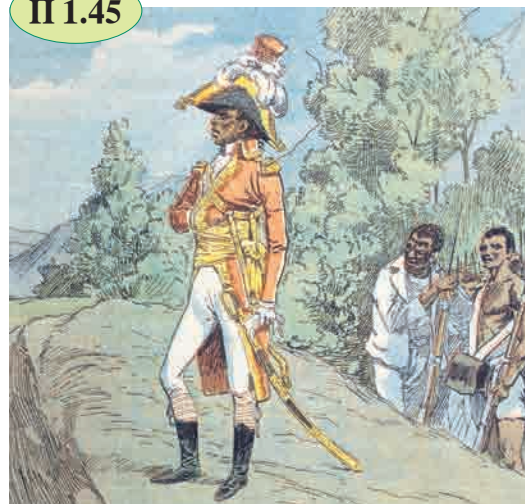
Αιτή

Ηγέτης των μαύρων στη γαλλική Αιτή ήταν ο μορφωμένος πρώην σκλάβος Τουσέν Λουβερίρ, που έγινε ο πρώτος μαύρος στρατηγός στο γαλλικό επαναστατικό στρατό. Παρακάτω διαβάζουμε ένα απόσπασμα από την προκήρυξη του ενάντια στη δουλεία.

Αδέλφια και φίλοι. Ονομάζομαι Τουσέν Λουβερίρ. Το όνομά μου ίσως σας είναι γνωστό. Καθήκον μου είναι να εκδικηθώ για τη φυλή μου. Θέλω η ελευθερία και η ισότητα να βασιλέψουν στον Άγιο Δομίνικο [=πρωτεύουσα της γαλλικής Αιτής]. Εργάζομαι γι' αυτό. Ενωθείτε, αδέλφια, κι αγωνιστείτε μαζί μου για τον ίδιο σκοπό. Ξεριζώστε μαζί μου το δέντρο της σκλαβιάς.

Τουσέν Λουβερίρ, Προκήρυξη, έτος 1793

Π 1.45

Ο Τουσέν Λουβερίρ.

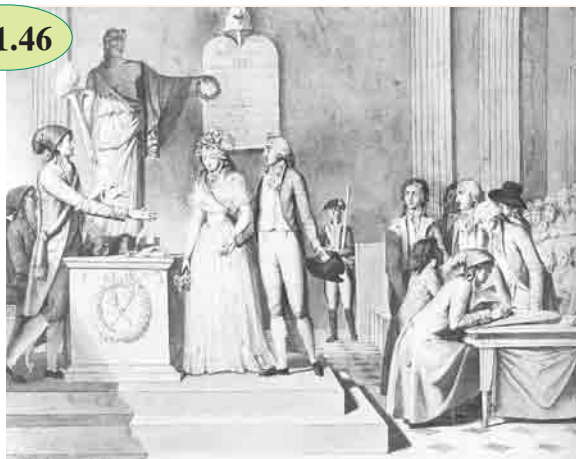
Π 1.44

Ο Ναπολέοντας και η Ευρώπη: 1799–1815

Ναπολεόντειος κώδικας

Ο Ναπολεόντειος κώδικας (1807) στηριζόταν στις δύο βασικές αρχές της Γαλλικής Επανάστασης: τα δικαιώματα του ανθρώπου και την ισότητα όλων των ανθρώπων μπροστά στο νόμο. Επίσης κωδικοποίησε τις αλλαγές στο οικογενειακό δίκαιο που είχε καθιερώσει η Επανάσταση: τον πολιτικό γάμο και το δικαίωμα για διαζύγιο, που ίσχυαν μέχρι το 1816. Ακόμη επιβεβαίωσε την εξουσία του άντρα, πατέρα και συζύγου, πάνω στα άλλα μέλη της οικογένειας.

Π 1.46

Δύο χαρακτηριστικά του 1792 που παρουσιάζουν τον πολιτικό γάμο (εικόνα Π 1.46) και το διαζύγιο (εικόνα Π 1.47) στη Γαλλία.

Π 1.47

Π 1.48

Οι νόμοι για τη ναυτιλία στα Επτάνησα που εκδόθηκαν στην Κέρκυρα το 1805.

Επτάνησα

Οι Γάλλοι κράτησαν τα Επτάνησα μέχρι το 1799, οπότε τους έδωξαν οι Ρώσοι, σε συνεργασία με την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Τότε ιδρύθηκε η ημιαυτόνομη «Ηγεμονία των Επτά Ηνωμένων Νήσων», που την προστάτευε η Ρωσία. Λίγα χρόνια αργότερα τα Επτάνησα πέρασαν και πάλι στα χέρια της Γαλλίας ως το 1815. Τότε τα πήρε η Μεγάλη Βρετανία.

Π 1.50

Τυπογραφικό κόσμημα από έκδοση τυπογραφείου στην Κέρκυρα στα χρόνια της γαλλικής παρουσίας στα Επτάνησα.

Π 1.49

Η σημαία της Ηγεμονίας των Επτά Ηνωμένων Νήσων, 1800–1807.

Z. Οι απαρχές της Βιομηχανικής Επανάστασης

Η παραγωγή ήταν μικρή

Στα μέσα του 18ου αιώνα τα εργαστήρια δεν μπορούσαν να παράγουν πολλά προϊόντα, γιατί η παραγωγή γινόταν κυρίως με το χέρι και οι συντεχνίες ρύθμιζαν τις τιμές και προσπαθούσαν να περιορίσουν τον ανταγωνισμό. Γι' αυτό οι έμποροι προτιμούσαν όλο και περισσότερο να παράγουν βιοτεχνικά προϊόντα (κυρίως κλωστές και υφάσματα) στην ύπαιθρο, σε **οικιακές βιοτεχνίες**. Ο έμπορος μοίραζε στα νοικοκυριά το βαμβάκι ή την κλωστή και έπαιρνε το προϊόν (κλωστή ή ύφασμα) στην τιμή που είχαν συμφωνήσει. Πολλές οικογένειες στην ύπαιθρο δούλευαν έτσι, όλοι μαζί και όλη τη μέρα. Το σύστημα αυτό ονομάστηκε **πρωτοεκβιομηχάνιση** και ορισμένοι ιστορικοί υποστηρίζουν ότι «δίδαξε» στους εργαζόμενους και στους επιχειρηματίες τους νέους τρόπους παραγωγής και οδήγησε στην **εκβιομηχάνιση**.

Μεγάλη Βρετανία

Το 18ο αιώνα η Μεγάλη Βρετανία ήταν η πιο πλούσια χώρα στην Ευρώπη. Είχε πολλές πόλεις και αναπτυγμένες συγκοινωνίες (με κανάλια και δρόμους) που έκαναν εύκολη την εμπορική κίνηση. Επίσης στα εδάφη της υπήρχαν πολλά σιδηρομεταλλεύματα και άνθρακας, που ήταν σημαντικά για την εκβιομηχάνιση.

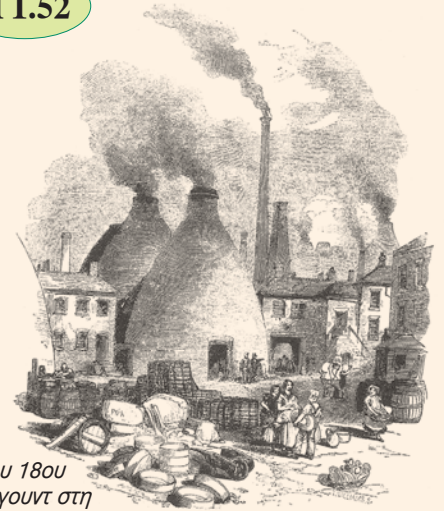
Η ισχυρή θέση της στο διεθνές εμπόριο, η ναυτιλία και η βιοτεχνία με την ανάπτυξή τους βοήθησαν να αποκτήσουν δύναμη και πλούτο τα μεσαία αστικά στρώματα (έμποροι, μικροεπιχειρηματίες, τεχνίτες, δικηγόροι, άλλοι ελεύθεροι επαγγελματίες κτλ.), που ήταν και οι πιο καλοί πελάτες για τα νέα βιοτεχνικά προϊόντα.

Π 1.51

Χαρακτικό των αρχών του 19ου αιώνα με το εργοστάσιο κατασκευής ατμομηχανών της εταιρίας «Μπούλτον και Βατ», στο Μπέρμιχαμ στη Μεγάλη Βρετανία. Οι χώροι εργασίας ήταν ανθυγιεινοί και επικίνδυνοι: ατμοί, σκόνη από βαμβάκι, χαμηλός φωτισμός, χωρίς αερισμό, μηχανές που έκαναν πολύ θόρυβο.

Π 1.52

Χαρακτικό του δεύτερου μισού του 18ου αιώνα με το κεραμοποιείο Γουέντγουντ στη Μεγάλη Βρετανία που ιδρύθηκε το 1759 και έφτιαχνε πορσελάνινα σκεύη.

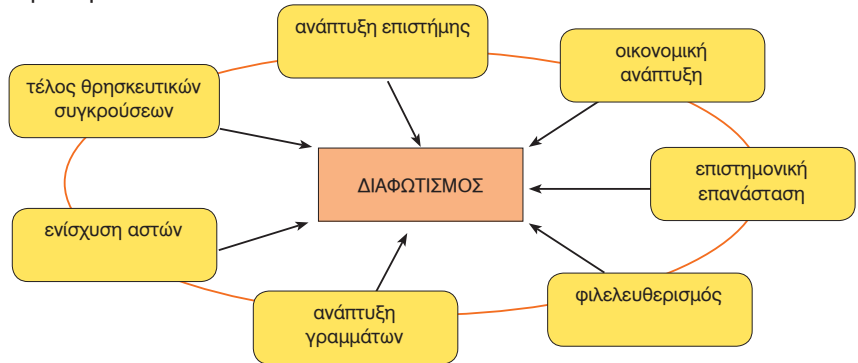
δεύτερο μισό του 18ου – αρχές του 19ου αιώνα

1 Το παρακάτω διάγραμμα δείχνει τους παράγοντες που βοήθησαν στην εμφάνιση και στην ανάπτυξη του Διαφωτισμού στην Ευρώπη.

α) Χωριστείτε σε ομάδες των 2-3 ατόμων. Αντιγράψτε το διάγραμμα στο τετράδιό σας. Δίπλα σε κάθε παράγοντα σημειώστε πώς αυτός επηρέασε στην εμφάνιση και στην ανάπτυξη του Διαφωτισμού.

β) Συζητήστε μεταξύ σας τα μέλη της κάθε ομάδας πώς ο ένας παράγοντας μπορεί να συνδέεται με έναν άλλο ή με κάποιους άλλους, π.χ. το τέλος των θρησκευτικών συγκρούσεων με την ανάπτυξη των γραμμάτων κτλ.

γ) Η κάθε ομάδα παρουσιάζει τη δουλειά της στην τάξη με ένα κείμενο (180-200 λέξεις).

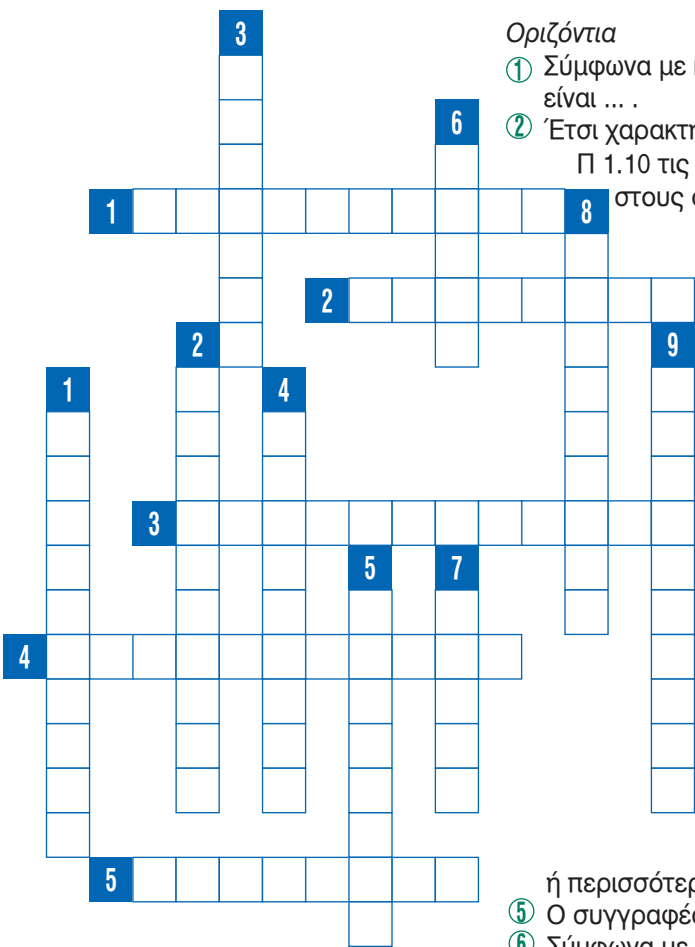
2 Ο Καρλ Μάγιερ είναι ένας Γερμανός 24 χρόνων. Το 1769, μόλις τελειώνει τις σπουδές του στα νομικά, επισκέπτεται το Παρίσι. Εκεί μένει πέντε μήνες, από το Φεβρουάριο μέχρι και τον Ιούνιο, και γνωρίζει την πνευματική κίνηση της εποχής. Στη διάρκεια του ταξιδιού κράτησε ημερολόγιο με τις εντυπώσεις του. Αποσπάσματα από το ημερολόγιο αυτό διαβάζουμε παρακάτω. Μπορείτε να συμπληρώσετε τα κενά που υπάρχουν;

18 Φεβρουαρίου 1769, αργά το βράδι
Είναι αργά και κάνει φοβερό κρύο. Σήμερα το απόγευμα επισκέφθηκα τον κ. Ρενέ Μπαλμέν στο σπίτι του. Εκεί ήταν μαζεμένοι πολλοί άνθρωποι των γραμμάτων. Μιλούσαν για το _____ και το βιβλίο του Το _____ των _____. Δεν το έχω διαβάσει και ρώτησα να μάθω περισσότερα. Σ' αυτό μελετάει τα πολιτεύματα από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα και λέει ότι για να αποφύγουμε την _____ η εξουσία πρέπει να είναι _____. Άλλοι να _____ τους _____, άλλοι να _____ και οι δικαστές _____. Έτσι αυτοί που κυβερνούν θα _____. Πολύ ενδιαφέρον απόγευμα. Αύριο θα πάω να αγοράσω το βιβλίο. Θέλω πολύ να το διαβάσω.

22 Μαρτίου, νωρίς το πρωί
Γράφω καθώς τρώω πρωινό. Η πρώτη ανοιξιάτικη μέρα. Ύστερα από τόσες μέρες βροχή και χιονόνερο, η πρώτη μέρα με ήλιο. Χθες, από τις πέντε μέχρι τις οκτώ το απόγευμα, ήμουν στο σπίτι της μαντάμ ντ' Αλμπέρ, μιας αριστοκράτισσας. Ήταν μαζεμένοι εκεί κρατικοί αξιωματούχοι, δικαστές, στρατιωτικοί, διπλωμάτες, οι πιο εκλεκτοί άνθρωποι των γραμμάτων. Την περισσότερη ώρα συζητούσαμε για το _____ και τις απόψεις του για την _____. Όλοι συμφωνούσαν ότι για κάθε άνθρωπο η θρησκεία είναι μια _____ υπόθεση. Και η _____ δεν πρέπει να _____ με την _____. Λίγο πριν φύγουμε ήρθε ο Πιερ. Κρατούσε έναν τόμο από την _____ που βγάζουν ο Ντ' Αλαμπέρ και ο _____. Όλοι μας αρχίσαμε να ξεφυλλίζουμε με μεγάλο ενδιαφέρον αυτό το βιβλίο. Είναι η πιο σημαντική _____ που κάνουν εδώ στη Γαλλία να μαζέψουν σ' ένα έργο όλη τη νέα _____ για όλα τα θέματα. Θα ήθελα να είχα λεφτά για να αγοράσω μερικούς τόμους, να τους πάρω μαζί μου γυρίζοντας πίσω.

30 Μαΐου, πρωί
Χθες, μετά το πρωινό πέρασε από το σπίτι ο Μαξιμιλιάν. Τον γνώρισα εδώ και σχεδόν αμέσως γίναμε φίλοι. Ο Μαξιμιλιάν σπουδάζει, όπως κι εγώ, νομικά. Σε ένα χρόνο τελειώνει. Μετά το μεσημεριανό βγήκαμε για ένα μεγάλο περίπατο. Περπατήσαμε για ώρες πολλές στις όχθες του ποταμού. Συνέχεια μου μιλούσε για το _____ του Ζαν-Ζακ _____. Ο ενθουσιασμός του ήταν πολύ μεγάλος. Συμφωνεί σχεδόν με _____ όλα όσα γράφονται εκεί. Οι άνθρωποι, έλεγε, γεννιούνται ίσοι και έχουν από τη φύση τους κάποια _____. Τα αποκαλεί _____. Όλοι πρέπει να τα σέβονται, και κανείς δεν είναι πάνω από αυτά. Αυτοί που _____ πρέπει να ξέρουν ότι η εξουσία τους προέρχεται από το λαό και οι νόμοι που φτιάχνουν πρέπει να βασίζονται στη _____ των πολλών. Έτσι θα υπάρχει _____. Γύρισα σπίτι μετά το δείπνο κουρασμένος. Ξάπλωσα σχεδόν αμέσως.

3 Διαβάστε τα κείμενα Π 1.4, Π 1.10 και Π 1.11 και λύστε το σταυρόλεξο που ακολουθεί:

Οριζόντια

- ① Σύμφωνα με κείμενο Π 1.11 οι εξουσίες πρέπει να είναι ... .
- ② Έτσι χαρακτηρίζει ο συγγραφέας του κειμένου Π 1.10 τις διώξεις που κάνουν οι άνθρωποι στους συνανθρώπους τους.
- ③ Το βασικό θέμα στο οποίο αναφέρεται το κείμενο Π 1.10.
- ④ Σύμφωνα με το κείμενο Π 1.11 είναι μία από τις τρεις εξουσίες.
- ⑤ Ο συγγραφέας του κειμένου Π 1.10.

Κάθετα

- ① Σύμφωνα με το κείμενο Π 1.11 είναι μία από τις τρεις εξουσίες.
- ② Σύμφωνα με το κείμενο Π 1.11 από αυτή κινδυνεύουν οι πολίτες όταν στο ίδιο πρόσωπο ενώνονται δύο ή περισσότερες εξουσίες.
- ③ Σύμφωνα με το κείμενο Π 1.4 είναι ένα από τα μέσα για την έρευνα.
- ④ Σύμφωνα με το κείμενο Π 1.11 όταν στο ίδιο πρόσωπο συγκεντρώνονται δύο ή περισσότερες εξουσίες δεν υπάρχει ... .
- ⑤ Ο συγγραφέας του κειμένου Π 1.4.
- ⑥ Σύμφωνα με το κείμενο Π 1.10 πρέπει να τη δείχνουμε στις διαφορετικές γνώμες και απόψεις.
- ⑦ Σύμφωνα με το κείμενο Π 1.4 είναι ένα από τα μέσα για την έρευνα.
- ⑧ Ο συγγραφέας της πηγής Π 1.11.
- ⑨ Σύμφωνα με το κείμενο Π 1.4 είναι ένα από τα μέσα για την έρευνα.

4 Τα παρακάτω αντικείμενα κατασκευάστηκαν στα τέλη του 18ου αιώνα και είναι νεοκλασικού ρυθμού; Γιατί; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

(1786)

Μεταξύ των ετών 1791–1795.

- 5 Ποιοι από τους παρακάτω πίνακες είναι νεοκλασικού ρυθμού; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

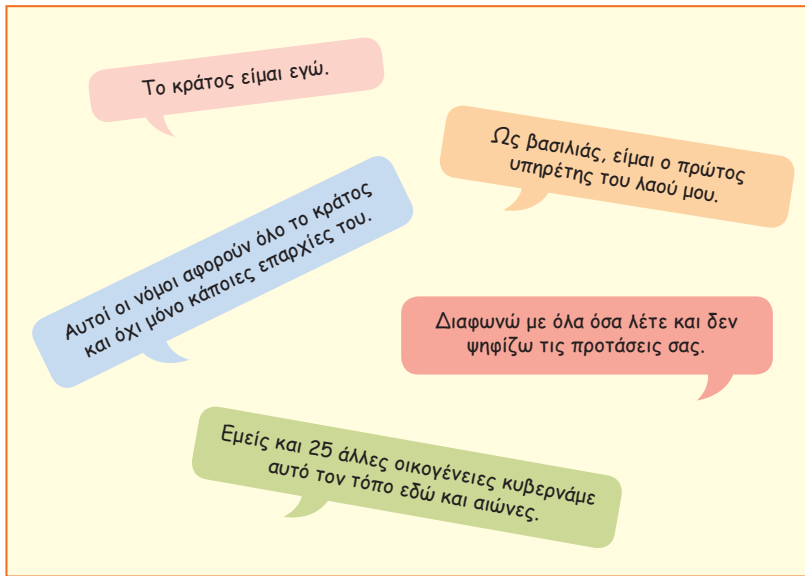
- 6 α) Χωριστείτε σε ομάδες των 4-5 ατόμων και συγκεντρώστε υλικό για το Βρετανό λόρδο Έλγιν και τα γλυπτά του Παρθενώνα που βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο, στο Λονδίνο.
β) Με βάση τις πληροφορίες που μαζέψατε συμπληρώστε τη λεζάντα στην παρακάτω εικόνα (40–50 λέξεις).

«Η προσωρινή αίθουσα Έλγιν στο Βρετανικό Μουσείο», πίνακας του 1819 του Βρετανού ζωγράφου Άρτσιμπαλντ Άρτσερ ...
(συνεχίστε μόνοι σας).

- γ) Γράψτε ένα κείμενο (280–300 λέξεις) σχετικά με το πώς βρέθηκαν τα γλυπτά του Παρθενώνα στη Μεγάλη Βρετανία.

7 Τι ήταν αυτός που είπε τις φράσεις που ακολουθούν; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

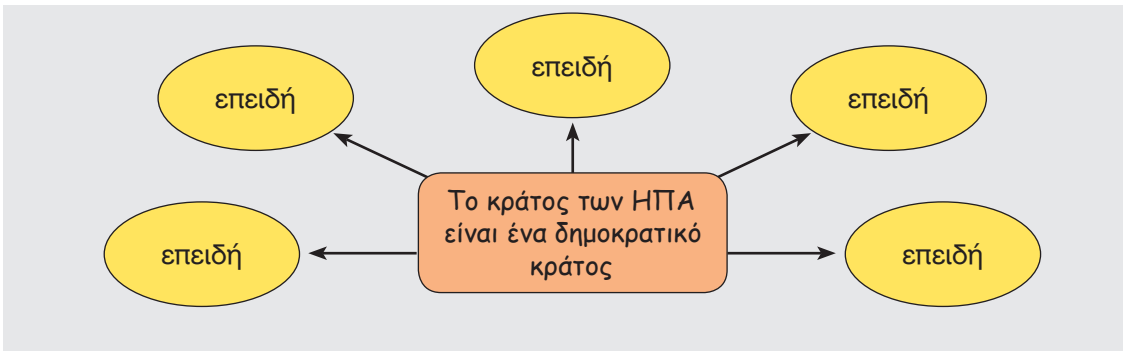
- Βρετανός βουλευτής
- Ολλανδός βουλευτής
- Απόλυτος μονάρχης
- Βενετός αριστοκράτης
- Φωτισμένος δεσπότης

8 Με μολύβια διαφορετικών χρωμάτων σκιαγραφήστε στον παρακάτω χάρτη το πολίτευμα που είχαν η Αυστρία, η Γαλλία, η Ισπανία, η Μεγάλη Βρετανία, η Πρωσία, η Ρωσία και η Οθωμανική Αυτοκρατορία το 1780.

9 Ο Φαμπρίτσιο Κολόνα είναι ένας αστός έμπορος από το Τορίνο. Το Μάιο του 1789 φτάνει στο Παρίσι για δουλειές, όπου μένει μέχρι τα τέλη Νοεμβρίου. Σε δύο γράμματα που στέλνει, στα τέλη Ιουλίου και στα τέλη Σεπτεμβρίου, στον ξάδερφό του Πιέτρο Κάβι του μιλάει με μεγάλο ενθουσιασμό για όσα ζει από κοντά στο Παρίσι αυτή την περίοδο. Χωριστείτε σε ομάδες των 2-3 ατόμων. Η κάθε ομάδα, αφού μελετήσει τα κείμενα και τις πηγές 1.39 1.40, 1.41, 1.42, 1.43, 1.44, Π 1.28, Π 1.29, Π 1.32 από το βιβλίο και τη Λίγη ακόμη ιστορία, γράφει τα δύο γράμματα που έστειλε ο Φαμπρίτσιο Κολόνα στον ξάδερφό του (200-250 λέξεις το καθένα). Παρουσιάστε τη δουλειά σας στην τάξη!

- 10 «Το κράτος των ΗΠΑ είναι ένα δημοκρατικό κράτος». Δικαιολογήστε αυτή την άποψη:

- 11 Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα, που προέρχεται από ένα μυθιστόρημα, και περιγράψτε μια φτωχική γειτονιά στο Παρίσι, την εποχή που ξεσπάει η Γαλλική Επανάσταση:

Είχε νυχτώσει για τα καλά, όταν οι άντρες και οι γυναίκες επιστρέψανε στα παιδιά τους που έκλαιγαν και ήταν νησικά. Τότε στους άθλιους φούρνους σχηματίστηκαν μεγάλες ουρές από κατοίκους που περίμεναν υπομονετικά ν' αγοράσουν ψωμί κακής ποιότητας· κι ενώ περίμεναν με άδεια στομάχια, για να περάσει η ώρα, αγκαλιάζονταν κι έδινε συγχαρητήρια ο ένας στον άλλο για τους θριάμβους της ημέρας, τους οποίους ξαναζούσαν κάνοντας ζωγρά σχόλια. Σιγά σιγά οι ουρές των κουρελήδων μίκρυναν και εξαφανίστηκαν και ύστερα αμυδρά φώτα άρχισαν να φέγγουν σε ψηλά παράθυρα, αδύναμες φωτιές άναψαν στους δρόμους και σ' αυτές οι γείτονες μαγείρεψαν όλοι μαζί και μετά ο καθένας κάθισε έξω από την πόρτα του και έφαγε.

Το φαγητό ήταν λιγοστό, χωρίς κρέας [...] και με ψωμί της κακιάς ώρας. Παρ' όλα αυτά, η ανθρώπινη αλληλεγγύη έδωσε κάποια νοστιμιά σ' εκείνη την ελεεινή τροφή και έκανε να φανούν λίγες σπίθες χαράς στα πρόσωπά τους. Οι γονείς που είχαν πάρει μέρος κι αυτοί στα γεγονότα εκείνης της ημέρας έπαιζαν τρυφερά με τα κοκαλιάρικα παιδιά τους, οι εραστές, μ' έναν τέτοιο κόσμο να τους περιτριγυρίζει, αγαπιόντουσαν και έλπιζαν.

Τσαρλς Ντίκενς, *Ιστορία δύο πόλεων*, έτος 1859

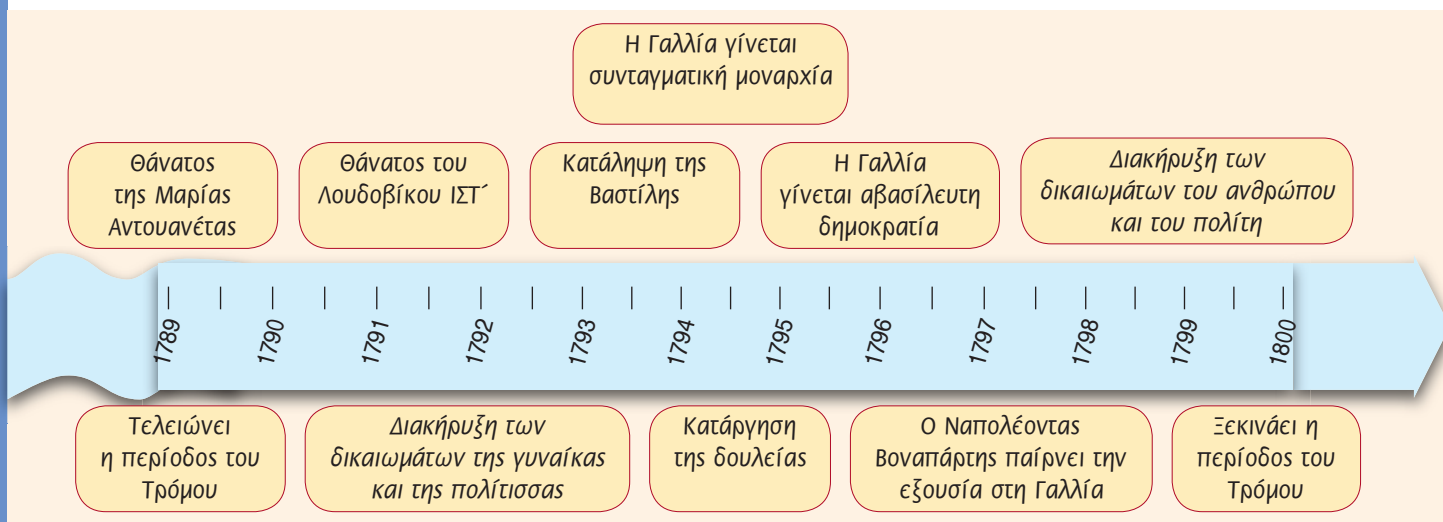
- Ποιος έγραψε το κείμενο και πότε; Τι είδους κείμενο είναι; Γράφτηκε την ίδια εποχή για την οποία μιλάει ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- Ποιες πληροφορίες μάς δίνει το κείμενο για τη ζωή των λαϊκών στρωμάτων στο Παρίσι την εποχή που ξεσπάει η Γαλλική Επανάσταση;
- Ο συγγραφέας λέει πώς αυτοί οι λαϊκοί άνθρωποι ήταν χαρούμενοι και «ελπίζανε». Πώς εξηγεί ο συγγραφέας τη χαρά τους; Απ' όσα γνωρίζετε θεωρείτε ότι η χαρά τους είναι δικαιολογημένη; Οι ελπίδες αυτές των ανθρώπων νομίζετε ότι στο τέλος δικαιώθηκαν; Γιατί; Να παρουσιάσετε τις απόψεις σας σ' ένα κείμενο (250–300 λέξεις).

- 12 Το παρακάτω ζωγραφικό έργο δείχνει ένα δικαστήριο στη Γαλλία στην εποχή της επανάστασης: οι δικαστές (δεξιά) δικάζουν έναν εχθρό της επανάστασης (αριστερά). Πώς παρουσιάζει ο ζωγράφος τους δικαστές; Ο ζωγράφος είναι υπέρ ή κατά της επανάστασης; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

- 13 Η τάξη σας έχει αποφασίσει να μελετήσει την ιστορία των γυναικών στην Ευρώπη και στην Ελλάδα από την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης μέχρι τα τέλη του 20ού αιώνα και να δημιουργήσει μια ιστοσελίδα στο διαδίκτυο με κείμενα και εικόνες. Το πρώτο μέρος αυτής της μεγάλης εργασίας είναι αφιερωμένο στις διεκδικήσεις των γυναικών στη Γαλλική Επανάσταση.
- Διαβάστε τα κείμενα Π 1.37 και Π 1.38. Ποιος τα έγραψε και πότε; Τι γνωρίζουμε για τις συγγραφείς; Ποιες πληροφορίες μάς δίνουν για τις διεκδικήσεις των γυναικών στα τέλη του 18ου αιώνα;
  - Χωριστείτε σε ομάδες των 6–7 ατόμων. Η κάθε ομάδα γράφει ένα κείμενο (240–250 λέξεις) για τις διεκδικήσεις των γυναικών στην Ευρώπη στα τέλη του 18ου αιώνα. Μιλήστε για τις αλλαγές που έφερε η Γαλλική Επανάσταση, για τα αιτήματα που διατύπωσαν κάποιες γυναίκες, για το αν οι διεκδικήσεις τους έγιναν πραγματικότητα ή όχι και γιατί, τη διάδοση που είχαν αυτές οι ιδέες σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες κ.ά.
  - Παρουσιάστε την εργασία σας στο διαδίκτυο.

- 14 Βρείτε πότε έγιναν τα παρακάτω γεγονότα και τοποθετήστε τα στην ιστορική γραμμή:

- 15 Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα που προέρχεται από ένα μυθιστόρημα:

Στις 15 Μαΐου του 1797 ο στρατηγός Βοναπάρτης μπήκε στο Μιλάνο. Ο Ναπολέοντας οδηγούσε τους ίδιους εκείνους νεαρούς στρατιώτες που 'χαν περάσει τη γέφυρα του Λόντι και είχαν στείλει παντού το μήνυμα πως, ύστερα από τόσους αιώνες, ο Καίσαρας κι ο Αλέξανδρος είχαν βρει ένα διάδοχο. Η ανδρεία και η μεγαλοφυΐα [...] έκαναν θαύματα και μέσα σε λίγους μήνες ξύπνησαν έναν αποκοιμισμένο λαό.

Σταντάλ, *Το μοναστήρι της Πάρμας*, έτος 1839

- Ποιος έγραψε το κείμενο και πότε; Το κείμενο γράφτηκε την ίδια εποχή για την οποία μιλάει ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- Με ποιους συγκρίνει το Ναπολέοντα Βοναπάρτη ο συγγραφέας; Γιατί; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

- 16 Προσπαθήστε να δώστε με μια σύντομη φράση το περιεχόμενο των παρακάτω όρων: πολυεθνικό κράτος, εθνικό κράτος, ισορροπία δυνάμεων, αρχή της νομιμότητας, αρχή των εθνοτήτων, εθνικά χαρακτηριστικά.

πολυεθνικό κράτος
 εθνικό κράτος
 ισορροπία δυνάμεων
 αρχή της νομιμότητας
 αρχή των εθνοτήτων
 εθνικά χαρακτηριστικά

- 17 Λύστε την παρακάτω ακροστοιχίδα:

					1	B							
				2		I							
			3			O							
4						M							
5						H							
					6	X							
						7	A						
		8					N						
9							I						
							10	A					

- ① Από τη χώρα αυτή ξεκίνησε η βιομηχανική επανάσταση.
- ② Με την εκβιομηχάνιση οι κατασκευές δεν γίνονται πια με ξύλο, αλλά με ...
- ③ Νέοι χώροι εργασίας που συγκεντρώνουν πολλούς εργάτες.
- ④ Οι εργαζόμενοι πληρώνονται με τη μέρα, δηλαδή με ...
- ⑤ Μέχρι να εμφανιστούν τα εργοστάσια οι περισσότεροι τεχνίτες δούλευαν σε αυτά.
- ⑥ Η εκβιομηχάνιση δε χρησιμοποιεί μόνο εργαλεία χεριού, αλλά και ...
- ⑦ Νέα μορφή ενέργειας στην οποία στηρίχτηκε η βιομηχανική επανάσταση.
- ⑧ Οι μηχανές λειτουργούν με αυτό.
- ⑨ Οι πρώτες μηχανές χρησιμοποιήθηκαν στην ...
- ⑩ Η κοινωνική ομάδα που ωφελήθηκε από τη βιομηχανική επανάσταση.

Κεφάλαιο 2

Η παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η πορεία προς τα επαναστατικά κινήματα (μέσα 18ου – αρχές 19ου αιώνα)

A. Αλλαγές στην κοινωνία, την οικονομία και τους θεσμούς

Ενοικιαστές των κρατικών εισοδημάτων

Στα τέλη του 17ου αιώνα εμφανίστηκε ο **μαλικιανές**, ένα νέο σύστημα στην ενοικίαση των κρατικών εισοδημάτων. Σ' αυτό, τα κρατικά εισοδήματα τα εκμεταλλεύεται για όλη του τη ζωή εκείνος που δίνει στο κράτος τα πιο πολλά χρήματα. Μόνο μουσουλμάνοι μπορούσαν να πάρουν μαλικιανέ. Παρακάτω ένας Φαναριώτης χρονικογράφος του 18ου αιώνα περιγράφει το σύστημα αυτό.

Π 2.1

Ο σουλτάνος Μουσταφά Β΄ όρισε νέους κανόνες για τους μαλικιανέδες [...]. Σύμφωνα με αυτούς, για να αγοράσει κάποιος έναν τόπο [δηλαδή τους φόρους που δίνει ο τόπος] με ένα, λίγα ή πολλά χωριά [...] πρέπει να δώσει προκαταβολή ένα ποσό [...]. Αφού [το πληρώσει] πρέπει να πληρώνει και τόσα [δηλαδή ένα συγκεκριμένο ποσό] γρόσια το χρόνο. Ο τελάλης φωνάζει ότι όποιος δώσει μεγαλύτερο ποσό [...] εκείνος παίρνει τον μαλικιανέ. Τον έχει όσο ζει. Αφού πεθάνει τον παίρνει πάλι ο σουλτάνος και πάλι τον πουλάει σε άλλο αγοραστή με τους ίδιους όρους. Οι χριστιανοί Ρωμαίοι [οι ορθόδοξοι] δεν μπορούν να αγοράσουν μαλικιανέ.

Αθανάσιος Κομνηνός Υψηλάντης, *Τα μετά την Άλωση*, έτος 1789
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Από το σύστημα ενοικίασης των φόρων ωφελούνταν και αρκετοί ζιμήδες. Αυτοί ήταν συνήθως προεστοί. Μπορούσαν να **νοικιάζουν** για ορισμένο χρονικό διάστημα ένα μέρος του μαλικιανέ από εκείνον που τον είχε.

Π 2.2

Πορτρέτο του Αλή Τεπελενλή, έργο του Γάλλου ζωγράφου Λουί Ντιπρέ (1819). Το 1820 ο Αλή Τεπελενλής ξεσηκώθηκε ενάντια στον Οθωμανό σουλτάνο. Όμως, το 1822 στρατεύματα που ήταν πιστά στο σουλτάνο τον νίκησαν και τον σκότωσαν.

Αλή πασάς

Ο Αλή πασάς (1740–1822 περίπου) ήταν μουσουλμάνος από το Τεπελένι (σήμερα στη νότια Αλβανία). Γι' αυτό ονομάζεται και Τεπελενλής. Στα τέλη του 18ου αιώνα ο σουλτάνος τον έκανε διοικητή στο πασαλίκι στα Γιάννενα. Εκείνος όμως με συμφωνίες και πολέμους μεγάλωσε τις περιοχές που εξουσίαζε και έφτιαξε ένα σχεδόν ανεξάρτητο κράτος. Πέτυχε μάλιστα οι γιοι του να γίνουν διοικητές σε γειτονικές περιοχές και έτσι έλεγχε όλο σχεδόν το νότιο ελλαδικό χώρο και τη σημερινή νότια και κεντρική Αλβανία.

Ο Αλή πασάς πολέμησε με τους **Σουλιώτες**, αλλά και συνεργάστηκε μαζί τους, έκανε συμφωνίες με χριστιανικά ευρωπαϊκά κράτη και φερόταν ως ανεξάρτητος ηγεμόνας. Στην Αυλή του είχε και πολλούς ζιμήδες. Ανάμεσά τους και κάποιοι που αργότερα πολέμησαν στην Ελληνική Επανάσταση.

Π 2.3

Η αίθουσα όπου υποδεχόταν τους επισκέπτες του στα Γιάννενα ο Αλή πασάς, όπως τη ζωγράφισε ο Βρετανός Τζορτζ ντε λα Πόερ Μπέρεσφορντ.

Το 14ο αιώνα πολλοί κάτοικοι από τη σημερινή Αλβανία μετανάστευσαν στη σημερινή νότια Ελλάδα. Η γλώσσα που μιλούσαν ονομάζεται αρβανίτικα.

Σούλι και Σουλιώτες

Σούλι ονομάζεται μια περιοχή με τέσσερα κυρίως χωριά στην ορεινή Ήπειρο, όχι μακριά από την Πρέβεζα. Οι Σουλιώτες ήρθαν το 14ο αιώνα από τη σημερινή Αλβανία. Ήταν οργανωμένοι σε ομάδες (φάρες) και τα μέλη κάθε ομάδας είχαν συγγένεια μεταξύ τους. Μιλούσαν αλβανικά (αργότερα ορισμένοι μιλούσαν και ελληνικά) και ήταν χριστιανοί. Ζούσαν, απομονωμένοι στα ορεινά χωριά τους, από την κτηνοτροφία, τη φορολόγηση γειτονικών περιοχών, τον πόλεμο και τη ληστεία.

Το 18ο αιώνα οι Σουλιώτες πληρώνουν τους φόρους που πρέπει στο σουλτάνο. Παράλληλα, όμως, έχουν κάποια αυτονομία, αφού στα χωριά τους δεν υπάρχει τοπικός εκπρόσωπος της οθωμανικής εξουσίας. Με τα όπλα και τη βία οι Σουλιώτες αναγκάζουν συχνά τους κατοίκους από τις γύρω περιοχές να τους δίνουν χρήματα, τρόφιμα ή άλλα είδη. Σιγά σιγά έγιναν πολύ ισχυροί στις περιοχές τους και συγκέντρωσαν πλούτο και γη. Τελικά συγκρούστηκαν με τον ισχυρό Αλή πασά τον Τεπελενλή. Για δεκαπέντε χρόνια (1789–1804) οι Σουλιώτες και ο Αλή πασάς πολεμούν, κάνουν ειρήνη και ξαναρχίζουν τον πόλεμο. Η τελευταία πολιορκία του Αλή πασά στα χωριά του Σουλίου κράτησε τρία χρόνια. Το Δεκέμβριο του 1803 οι Σουλιώτες έκαναν συμφωνία μαζί του και έφυγαν από το Σούλι. Οι περισσότεροι πήγαν προς την Πάργα. Όμως, ο Αλή πασάς κυνήγησε τους Σουλιώτες που έμειναν σε οθωμανικές περιοχές. Όσοι γλίτωσαν έφυγαν τότε για τα Επτάνησα.

Π 2.4

Πίνακας του Γάλλου ζωγράφου Λουί Ντιπρέ με Σουλιώτη. Τέλος της δεκαετίας του 1810.

Π 2.5

Χαρακτικό με το φρούριο του Σουλίου από βιβλίο που εκδόθηκε το 1815 στο Λονδίνο.

Οι κλέφτες θέλουν να γίνουν αρματολοί

Στο παρακάτω απόσπασμα διαβάζουμε για το πώς ένας κλέφτης γινόταν αρματολός.

Π 2.7

Τον δέχονταν [τον πρώην κλέφτη] οι Οθωμανοί πρόκριτοι ευνοϊκά, αλλά και οι προεστοί της περιοχής. Οι Οθωμανοί μάλιστα τον κολάκευαν με τα λόγια «μασαλά, καπετάν σιν μπιζίμισιν» (είσαι δικός μας). Τον συμβούλευαν μάλιστα να είναι φρόνιμος στη συνέχεια και να φυλάει την περιοχή από τους κακοποιούς. Εκείνος [=ο πρώην κλέφτης] έδινε την υπόσχεση ότι θα τα κάνει όλα αυτά [...] [και τότε τον] ονόμαζαν φύλακα της περιοχής, δεν τον έλεγαν πια κλέφτη αλλά καπετάνιο [=αρματολό]. Ύστερα από αυτή την απόφαση, έπαιρναν και άλλη απόφαση [...] που όριζε πόσους στρατιώτες έπρεπε να έχει ο καπετάνιος και το μισθό τους, τον οποίο έδιναν τα χωριά της περιοχής.

Ο καπετάνιος [...] [πήγαινε στα χωριά] και έπαιρνε αυτά τα χρήματα.

Λάμπρος Κουτσονίκας, *Γενική ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, 1863–1864

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 2.6

B. Οι ορθόδοξοι ζιμηδες

Ο Πατριάρχης

Ο Πατριάρχης εκλεγόταν την εποχή αυτή από τη Σύνοδο και τους ισχυρούς ορθόδοξους λαϊκούς της Κωνσταντινούπολης και διοριζόταν με σουλτανικό διάταγμα (βεράτι). Αυτό όριζε τις υποχρεώσεις που είχε απέναντι στο οθωμανικό κράτος, τα καθήκοντά του και τις εξουσίες του. Το απόσπασμα προέρχεται από το βεράτι που διόρισε Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως το Σεραφείμ Β΄.

Π 2.8

Έδωσα [...] στον [...] πατριάρχη αυτό το βεράτι [...] με τον όρο να πληρώνει στο αυτοκρατορικό μου θησαυροφυλάκιο [...] κάθε χρόνο [...] είκοσι χιλιάδες γρόσια και να δίνει κάθε μέρα [...] στο τάγμα των φρουρών του παλατιού εκατόν πέντε οκάδες κρέας. Και διέταξα [...]: να είναι ο πατριάρχης Σεραφείμ [...] πατριάρχης στο ορθόδοξο μιλέτ [...] με υποστήριξη [από το κράτος] και με τρόπο ελεύθερο [...]. Κανείς να μην κάνει κανένα ζιμή μουσουλμάνο με τη βία αν δεν το θέλει αυτός ο ίδιος. Ο παραπάνω πατριάρχης Σεραφείμ [...] να ελέγχει και να ασκεί το πατριαρχικό αξίωμα όπως το ασκούσαν αυτοί που ήταν πριν πατριάρχες στους ορθόδοξους της Κωνσταντινούπολης και στις περιοχές που εξαρτώνται από αυτή. Να μην ανακατεύεται και να μην εμποδίζει την πατριαρχική του εξουσία ούτε ο πατριάρχης που έχασε το αξίωμά του [ο προηγούμενος πατριάρχης] ούτε κανένας άλλος.

Βεράτι του Μουσταφά Β΄, 30 Οκτωβρίου 1757

Π 2.10

Ο Σεραφείμ Β΄ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1757-1761).

Π 2.9

Η σφραγίδα του πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλου Ε΄, που ίδρυσε την Αθωνιάδα σχολή. Στη σφραγίδα διαβάζουμε: «Κύριλλος με το έλεος του Θεού αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης και Οικουμενικός Πατριάρχης».

Βλαχία και Μολδαβία

Η Βλαχία και η Μολδαβία ήταν αυτόνομες ηγεμονίες κάτω από την επικυριαρχία του σουλτάνου. Οι ηγεμόνες στη Βλαχία και τη Μολδαβία πλήρωναν φόρο στον Οθωμανό σουλτάνο. Οι περισσότεροι ήταν Φαναριώτες αλλά μεγάλη εξουσία είχαν και οι **βογιάροι** (ντόπιοι ορθόδοξοι ηγεμόνες).

Στο απόσπασμα διαβάζουμε για τις εξουσίες που είχαν οι ηγεμόνες στη Μολδαβία στις αρχές του 18ου αιώνα.

Οι Μολδαβοί ηγεμόνες [...] είχαν σχεδόν την ίδια εξουσία όπως και πριν να φτιάχνουν νόμους, να τιμωρούν τους κατοίκους, να ανεβάζουν κοινωνικά ανθρώπους κάνοντάς τους βογιάρους ή να τους αφαιρούν την τιμή αυτή, να [βάζουν] φόρους, ακόμη και να διορίζουν επίσκοπους [...]. Και αυτή την εξουσία του ο ηγεμόνας την έχει όχι μόνο για τους αξιωματούχους και για τους υπήκοους της Μολδαβίας, αλλά και για τους [μουσουλμάνους] εμπόρους και για διάφορους άλλους, για όσο καιρό βρίσκονται στην [ηγεμονία] του. Η ζωή και ο θάνατός τους βρίσκονται στα χέρια του [...], όλοι οι αξιωματούχοι του κράτους και του στρατού είναι στο έλεός του: δίνει σε όσους του είναι αγαπητοί και αφαιρεί από όσους αντιπαθεί.

Κανονισμός για την αυτονομία της Μολδαβίας, έτος 1716

Π 2.11

Εξώφυλλο από τον Πολιτικό Κώδικα της Μολδαβίας (1816). Στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, όπου γίνονταν ηγεμόνες, οι Φαναριώτες έκαναν σημαντικό νομοθετικό έργο.

Π 2.12

Επηρεάζουν και το Πατριαρχείο

Το παρακάτω απόσπασμα δείχνει πώς επηρέαζαν οι Φαναριώτες το Πατριαρχείο.

Π 2.13

Χαρακτικό του Ιταλού περιηγητή Λουίτζι Μάγερ με την περιοχή Φανάρι στην Κωνσταντινούπολη. 1806.

[Αναφέρει] μια πολύ κακή συνήθεια που είχαν όλοι σχεδόν οι [...] άρχοντες από το Φανάρι. Για να κερδίσουν χρήματα [...] ζητούν από τον Πατριάρχη να κάνει μητροπολίτη κάποιο δικό τους και, επειδή πολλές φορές αυτός δεν τους κάνει τη χάρη γιατί αυτό είναι παράνομο [...] και [...] αγανακτούν [με τον] Πατριάρχη. Συμμαχούν με κάποια [...] μέλη της Συνόδου [...] και οργανώνουν [...] την καθαίρεσή του [επηρεάζουν το σουλτάνο να του αφαιρέσει το πατριαρχικό αξίωμα] [...]. Άκουσα Αρμένιο να μου λέει [...]: «Ευκολότερα αλλάζετε τον Πατριάρχη σας παρά το πουκάμισό σας».

Αθανάσιος Κομνηνός Υψηλάντης, *Τα μετά την Άλωση*, έτος 1789
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 2.14

Βιοτεχνία

Στο παρακάτω απόσπασμα, γυναίκες από τη συντεχνία σαπυνοποιών (αυτών που έφτιαχναν σαπούνια) στα Τρίκαλα ζητούν από τις εκκλησιαστικές αρχές της πόλης να προστατέψουν το επάγγελμά τους και να απαγορέψουν στους άντρες να κάνουν αυτή τη δουλειά.

Π 2.15

Ήρθαν οι γυναίκες από τη συντεχνία των σαπυνοποιών, η Σταμούλω, η Βασιλική, η Μαργαρώνα, η Αρχόντω, η Βενέτω, η Αγγέλω, η Παγώνα, η Τριανταφυλλιά, η Χαίδω και η Αικατερίνα, και μας είπαν ότι είναι παλιά συνήθεια να μην ανακατεύονται οι άντρες στη συντεχνία αυτή ούτε να δουλεύουν αυτή την τέχνη. Για αυτό και [...] όλες μαζί συμφώνησαν και μας ζήτησαν να κάνουμε αυτή τη συμφωνία νόμο και να την καταγράψουμε στον ιερό κώδικα [...]. Αν κάποιος ξένος προσπαθήσει να μπει στο επάγγελμα χωρίς να συμφωνούν αυτές οι γυναίκες, να τους δώσει [...] γρόσια δέκα και στην Εκκλησία της μητρόπολης [να δώσει] γρόσια δεκαπέντε [...]. Ορίζουμε ότι αυτή η συντεχνία θα είναι μόνο γυναικεία και θα τη φροντίζουν και θα τη βοηθούν οι κληρικοί και οι άρχοντες.

Κανονισμός της γυναικείας συντεχνίας σαπυνοποιών στα Τρίκαλα Θεσσαλίας, 27 Ιουλίου 1738
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 2.16

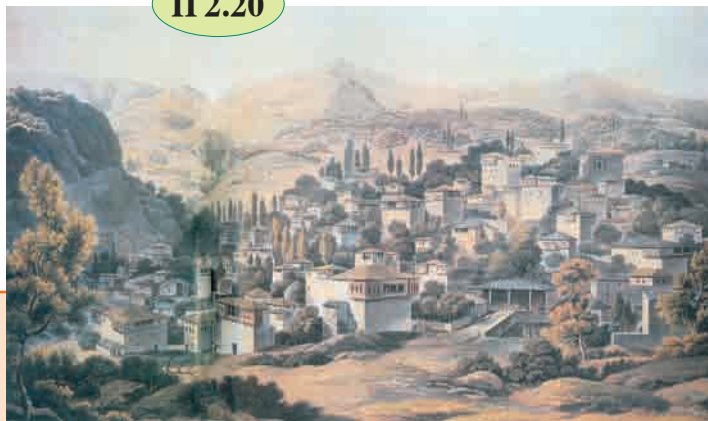
Χαρακτικό που δείχνει επεξεργασία βαμβακιού στη Βοιωτία.

Π 2.17

Σχέδιο με γυναίκες που επεξεργάζονται μετάξι στην αυλή του σπιτιού τους.

Π 2.20

Χαρακτικό του Ιταλού περιηγητή Σιμόν Πομαρντί με την Πορταριά, ένα από τα χωριά του Πηλίου. Αρχές 19ου αιώνα.

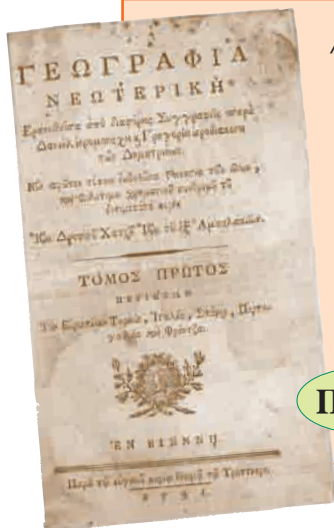
Πήλιο

Για τις εμπορικές καλλιέργειες και τη βιοτεχνία στα χωριά του Πηλίου στα τέλη του 18ου αιώνα μάς δίνει πληροφορίες η *Γεωγραφία νεωτερική περί της Ελλάδος*. Το βιβλίο που είναι γραμμένο στη νέα ελληνική γλώσσα, κυκλοφόρησε το 1971.

Από τα προϊόντα που βγαίνουν από τον τόπο, πρώτο και πιο κερδοφόρο [=αυτό που φέρνει τα πιο πολλά κέρδη] είναι το μεταξι, ύστερα το λάδι και οι ελιές και τα σύκα [...] και διάφορα φρούτα [...]. Μαζί με τα φυσικά [προϊόντα] που βγαίνουν από τον τόπο, βγαίνουν ακόμη και προϊόντα από τα εργόχειρά τους [που κάνουν οι κάτοικοι]: από όλα τα ανατολικά χωριά βγαίνουν πολλά μάλλινα ρούχα, από την Πορταριά ζώνες, μεταξωτά κορδόνια, μεταξωτές κλωστές και μεταξωτά υφάσματα εξαιρετικά υφασμένα.

Δ. Φιλιππίδης – Γρ. Κωνσταντάς, *Γεωγραφία νεωτερική περί της Ελλάδος*, τέλη του 18ου αιώνα
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 2.19

Το εξώφυλλο από τη Γεωγραφία νεωτερική.

Π 2.18

Εξεγέρσεις στο νότιο ελλαδικό χώρο

Στο Ρωσοοθωμανικό πόλεμο (1768–1774) ο ρωσικός στόλος, με αρχηγούς τα αδέλφια **Αλέξιο** και **Θεόδωρο Ορλόφ**, εμφανίστηκε στη Μεσόγειο και προκάλεσε εξέγερση στην Πελοπόννησο. Στα «ορλοφικά», όπως ονομάστηκαν, πήραν μέρος οι περισσότερες περιοχές της Πελοποννήσου. Στην εξέγερση, που κράτησε μέχρι το καλοκαίρι του 1770, έγιναν σφαγές και λεηλασίες ενάντια στους μουσουλμάνους κατοίκους της περιοχής. Οι Οθωμανοί σταμάτησαν βίαια την εξέγερση.

Και παρόλο που η Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή έδινε στους εξεγερμένους αμνηστία (την εγγύηση δηλαδή ότι δε θα τους τιμωρούσαν για όσα είχαν κάνει), έγιναν διώξεις, σφαγές και λεηλασίες ενάντια στους ντόπιους χριστιανούς. Τότε, για να σωθούν, πολλοί έφυγαν στη Ζάκυνθο (που την είχαν οι Βενετοί), στη δυτική Μικρά Ασία και στις παροικίες στην Ευρώπη και τη Ρωσία.

Στη δυτική Μικρά Ασία τους δέχτηκε ένας μεγάλος τσιφλικάς της περιοχής, που ήθελε κόσμο για να δουλέψει τη γη του. Γι' αυτό το γεγονός μάς μιλάει το παρακάτω κείμενο.

Π 2.21

Έγχρωμο χαρακτικό που δείχνει την πολιορκία της Κορώνης από το ρωσικό στόλο.

Π 2.22

Το Μάρτιο ήλθαν [στην Πελοπόννησο] Αρβανίτες για να βοηθήσουν τους [Οθωμανούς]. [Πολλοί Αρβανίτες σκορπίστηκαν] σε όλη την Πελοπόννησο καίγοντας τα χωριά και σκοτώνοντας τους κατοίκους και έκαναν πολύ μεγάλες καταστροφές [...]. Επειδή οι Αρβανίτες έκαναν πολλές λεηλασίες, πολλοί Πελοποννήσιοι άφησαν την πατρίδα τους και έφυγαν με τις οικογένειές τους στη Ζάκυνθο και στη Μικρά Ασία. Εκεί ο άρχοντας Καραοσμάνογλου τούς έδωσε γη για να φτιάξουν σπίτια και ζώα [...], και έγιναν και νέα χωριά [...] και τους έδωσε άδεια να χτίσουν κι εκκλησίες.

Αθανάσιος Κομνηνός Υψηλάντης, *Τα μετά την Άλωση*, έτος 1789
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 2.23

Ναυτικός χάρτης με το λιμάνι της Πάρου, που δείχνει τις οχυρώσεις που κατασκεύασαν εκεί οι Ρώσοι. Μετά τα «ορλοφικά» στην Πελοπόννησο, ο ρωσικός στόλος κατάφερε να κυριαρχήσει σε πολλά από τα νησιά του Αιγαίου μέχρι που υπογράφηκε η συνθήκη ειρήνης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή, 18ος αιώνας.

Π 2.24

Πίνακας του ζωγράφου Χρήστου Κανγκαρά με τον Κοσμά τον Αιτωλό να διδάσκει. 1997.

Από το γένος των Ρωμιών στο έθνος των Ελλήνων

Έλληνες

Η ονομασία Έλληνες δεν ήταν συνηθισμένη. Παλιότερα, οι υπήκοοι της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ονόμαζαν τους εαυτούς τους Ρωμαίους ή **Ρωμιούς**. Το ίδιο έκαναν και οι ορθόδοξοι υπήκοοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Μέχρι τα τέλη του 18ου αιώνα, η λέξη «Έλληνες» στα ελληνικά κείμενα της εποχής συνήθως αναφέρεται μόνο στους αρχαίους Έλληνες, τους ειδωλολάτρες. Και «ελληνικά» ονόμαζαν μόνο τα αρχαία ελληνικά, ενώ τα ελληνικά που μιλούσαν εκείνη την εποχή τα έλεγαν «ρωμείκα». Γι' αυτό ο Κοσμάς ο Αιτωλός έλεγε στο κήρυγμά του:

Π 2.25

Δεν είστενε [=είσαστε] Έλληνες, δεν είστενε ασεβείς, αιρετικοί, άθεοι, αλλ' είστενε ευσεβείς ορθόδοξοι χριστιανοί.

Κοσμάς ο Αιτωλός, τέλη του 18ου αιώνα

Στα τέλη του 18ου αιώνα όλο και περισσότεροι ελληνόφωνοι λόγιοι χρησιμοποιούν τη λέξη «Έλληνας» γι' αυτούς που μιλούν νέα ελληνικά, είναι κυρίως ορθόδοξοι και θεωρούν κληρονομιά τους την αρχαία ελληνική παράδοση. Όμως όλοι οι λόγιοι δε συμφωνούσαν με αυτή την ονομασία: άλλοι υποστήριζαν ότι πρέπει να κρατήσουν τον όρο Ρωμιός και άλλοι χρησιμοποιούσαν τον όρο **Γραικοί**. Τον όρο αυτό (που προέρχεται από τη λατινική λέξη για τους Έλληνες) τον χρησιμοποιούσαν κυρίως όσοι έμεναν στις ορθόδοξες παροικίες.

Π 2.26

Γ. Ο νεοελληνικός Διαφωτισμός

Ελληνόφωνη εκπαίδευση

Η εκπαίδευση χωριζόταν σε δύο κύκλους: έναν κατώτερο και ένα μέσο.

Στον πρώτο, στο **σχολείο των κοινών γραμμάτων**, οι μαθητές μάθαιναν ανάγνωση, γραφή και αριθμητική. Ο δάσκαλος είχε βασικές γνώσεις και συνήθως ήταν κληρικός ή όποιος άλλος ήξερε να γράφει και να διαβάζει. Οι μαθητές ήταν μόνο αγόρια. Τα κορίτσια από πλούσιες οικογένειες μάθαιναν τα «κοινά γράμματα» από κάποιο συγγενή τους ή έπαιρναν δάσκαλο στο σπίτι. Στο μέσο κύκλο, το **σχολείο των ελληνικών μαθημάτων**, οι μαθητές διδάσκονταν κυρίως αρχαία ελληνικά.

Στο σχολείο χρησιμοποιούσαν συχνά εκκλησιαστικά κείμενα. Τις περισσότερες φορές τα παιδιά δεν καταλάβαιναν τι διάβαζαν και έπρεπε να μαθαίνουν το μάθημά τους απ' έξω (η διδασκαλία δηλαδή βασιζόταν στην **αποστήθιση**). Στα τέλη του 18ου αιώνα η κατάσταση αυτή αλλάζει.

Στο παρακάτω απόσπασμα ένας ιστορικός από τη Ζάκυνθο μας περιγράφει πώς μάθαιναν απ' έξω τις άγνωστες και ακαταλαβίστικες λέξεις που του δίδασκαν στο σχολείο.

Π 2.29

Χαρακτικό από σχολικό βιβλίο που εκδόθηκε το 1777. Δείχνει δάσκαλο να κάνει μάθημα.

Π 2.27

Π 2.28

Αυτό που λέμε ανάγνωση σήμαινε ότι έπρεπε να θυμάμαι τους φθόγγους [και τις λέξεις] που με κανέναν τρόπο δεν καταλάβαινα. «Κυκλώσατε λαοί» θυμάμαι ότι ήταν οι πρώτες λέξεις στο τροπάριο, που ήταν και το πρώτο κείμενο για ανάγνωση. Το «κυκλώσατε» έμοιαζε φωνητικά με τη λέξη «κλώσα», κι έτσι το είχα ταιριάξει στο μυαλό μου. Καθώς παπαγάλιζα το τροπάριο, πάντοτε ερχόταν στο μυαλό μου μια κλώσα που την τριγύριζαν τα κλωσόπουλά της. Μ' αυτό τον τρόπο ταίριαζα τις σημασίες στις λέξεις που μάθαινα.

Ερμάννος Λούντζης, Αυτοβιογραφία, μέσα του 19ου αιώνα

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

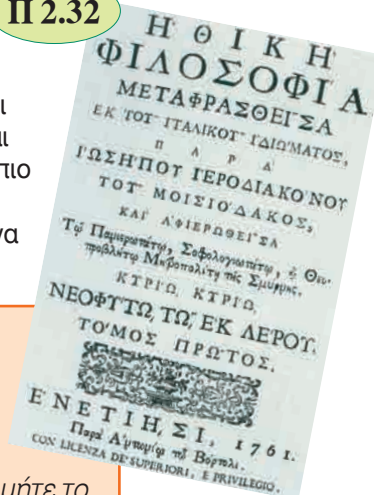
Εξώφυλλα από βιβλία που διδάσκονταν στο σχολείο των κοινών γραμμάτων.

Π 2.30

Ευρώπη

Αρκετοί λόγιοι πίστευαν ότι οι ορθόδοξοι μπορούσαν να αναπτυχθούν οικονομικά και πολιτιστικά, αλλά εμποδίζονταν από το οθωμανικό κράτος. Ένας απ' αυτούς ήταν και ο Ιώσηπος Μοισιόδαξ. Ο Ιώσηπος Μοισιόδαξ (1725–1800 περίπου) ήταν μια από τις πιο σημαντικές μορφές για το νεοελληνικό Διαφωτισμό. Υποστήριξε ότι η Ευρώπη, που ο πολιτισμός της χρωστάει πολλά στην αρχαία Ελλάδα, θα βοηθήσει τους Ρωμιούς να βγουν από την αμάθεια και την καθυστέρηση.

Π 2.32

Έχει, έχει ανάγκη η Ελλάδα από την Ευρώπη. Επειδή σήμερα η μια [=η Ευρώπη] είναι γεμάτη, πλημμυρισμένη από τα απαραίτητα φώτα της μάθησης και η άλλη [=η Ελλάδα] δεν τα έχει [...]. Η Ελλάδα πρέπει να καταδεχτεί και να πάρει με ευχαρίστηση τα δώρα της Ευρώπης. Αυτή [=η Ευρώπη] ευγνωμονεί [την αρχαία Ελλάδα]. Δεν κρύβει μήτε το φως που έλαβε από την [αρχαία] Ελλάδα μήτε το χρέος που έχει σ' αυτή. Είναι έτοιμη να της δώσει τη μάθηση σε κάθε της είδος [...]. Όλη η Ευρώπη στενοχωριέται και σχολιάζει την Ελλάδα, όχι τόσο για την αιχμαλωσία της όσο για την αμορφωσιά της.

Η Ηθική φιλοσοφία του Ιώσηπου Μοισιόδακα εκδόθηκε στη Βενετία το 1761.

Ιώσηπος Μοισιόδαξ, *Ηθική φιλοσοφία*, έτος 1761
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 2.31

Αρχαία ελληνική γραμματεία

Οι εκπρόσωποι του νεοελληνικού Διαφωτισμού, όπως εξάλλου και οι Ευρωπαίοι διαφωτιστές, πίστευαν ότι η ελληνική αρχαιότητα γέννησε τη δημοκρατία και τον ορθό λόγο, δηλαδή τη λογική. Αντίθετα, έβλεπαν αρνητικά τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, επειδή τότε κυριαρχούσε η απόλυτη μοναρχία, η Εκκλησία είχε υπερβολικές εξουσίες και επικρατούσε η δεισιδαιμονία. Από αυτά ακριβώς ήθελαν να απαλλάξουν τους Έλληνες.

Το Ωδείο του Ηρώδη του Αττικού στην Αθήνα. 1809.

Π 2.33

Βιβλία που δεν έχουν θρησκευτικό περιεχόμενο

Απόσπασμα από ένα βιβλίο γεωγραφίας διαβάζουμε παρακάτω:

Ανατολικά από τη Μακεδονία είναι η Θράκη, [...] και έχει στα βόρεια τη Βουλγαρία, στα ανατολικά τη Μαύρη Θάλασσα, το Βόσπορο και την Προποντίδα, και στα νότια το Αιγαίο πέλαγος [...]. Ποταμοί ονομαστοί στη Θράκη είναι πρώτος ο Έβρος [...] [που] περνάει από τη Φιλιπούπολη, την Αδριανούπολη, μέχρι την οποία είναι και πλωτός [...] και χύνεται στο Αιγαίο πέλαγος [...]. Όρη ονομαστά στη Θράκη είναι ο Αίμος και η Ροδόπη [...]. Η Θράκη είναι πολύ εύφορη σε [αγροτικά] προϊόντα, σε βοσκές, σε διάφορους καρπούς και σε κρασιά· ο αέρας της είναι γενικά πολύ ήπιος και πολύ υγιεινός.

Δ. Φιλιππίδης – Γρ. Κωνσταντάς, *Γεωγραφία νεωτερική περί της Ελλάδος*, έτος 1791
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 2.34

Η εκκλησία της Παναγίας είναι μια βασιλική με τρία κλίτη και χτίστηκε στην Κομοτηνή το 1800. Σήμερα είναι η μητρόπολη για τους ορθόδοξους που ζουν στην πόλη.

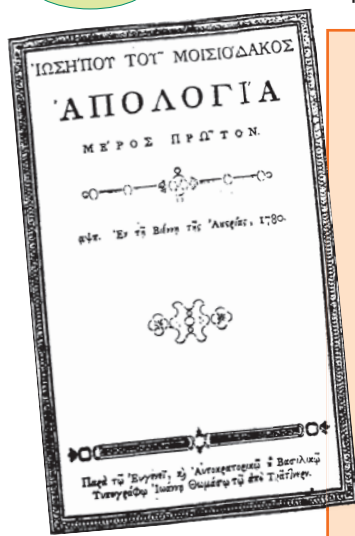
Π 2.35

Π 2.36

Χαρακτικό με τη Φιλιπούπολη (σήμερα στη Βουλγαρία): άποψη της πόλης με τη γέφυρα του ποταμού Έβρου.

Π 2.37

Η Απολογία του Ιώσηπου Μοισιόδακα κυκλοφόρησε στη Βιέννη το 1780.

Φυσικές επιστήμες

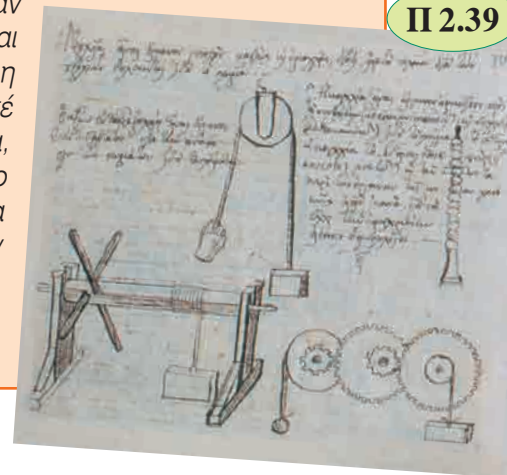
Για τις μεγάλες αλλαγές στις φυσικές επιστήμες όπως διδάσκονταν πια στην Ευρώπη και τη σημασία που είχαν, μας μιλάει το παρακάτω απόσπασμα.

Όλες οι ακαδημίες, όλα τα γυμνάσια στην Ευρώπη διδάσκουν σήμερα το σπουδαίο Νεύτωνα και όσο ελέγχουν τη φιλοσοφία του [τη θεωρία του] τόσο πιο αληθινή και αναγκαία και χρήσιμη τη βρίσκουν, άρα και τη μόνη που πρέπει να διδάσκεται. Απορεί ο νους του ανθρώπου, όταν βλέπει πόσο γρήγορη [και μεγάλη] πρόοδο έκανε η Φιλοσοφία μέσα σε 140 χρόνια μόνο [...]. Από την Αστρονομία, τη Γεωγραφία, τη Μηχανική, όλους τους τομείς της Φυσικής, ορισμένες [επιστήμες] άλλαξαν από την αρχή, άλλες τροποποιήθηκαν και διορθώθηκαν και όλες τους γνώρισαν τόσο μεγάλη ακμή που περισσότερη [...] είναι σχεδόν αδύνατη. Μόνο αυτός που δεν πήγε ποτέ στην Ευρώπη μπορεί να αγνοεί τα αμέτρητα, τα αναγκαία, τα χρήσιμα βοηθήματα που χαίρεται η Ευρώπη χάρη στο Νεύτωνα και στη φιλοσοφία του, στα μηχανήματα, στα κτίρια και σε πάρα πολλά άλλα πράγματα που βοηθούν τη ζωή [να γίνει καλύτερη].

Ιώσηπος Μοισιόδαξ, Απολογία, έτος 1780
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 2.38

Σχέδια με μοχλούς και σχόλια από τη Φυσιολογία του Βικέντιου Δαμωδού. 1754.

Π 2.39

2.40

Ο Δημήτριος Κανταρτζής (1730–1807 περίπου) καταγόταν από φαναριώτικη οικογένεια της Κωνσταντινούπολης. Έζησε τα περισσότερα χρόνια της ζωής του στο Βουκουρέστι, την πρωτεύουσα της Βλαχίας. Ήταν οπαδός του Διαφωτισμού και με τα έργα του υποστήριξε τις νέες παιδαγωγικές μεθόδους και την ιδέα ότι η νέα ελληνική γλώσσα πρέπει να χρησιμοποιηθεί στην εκπαίδευση και στο γραπτό λόγο.

Γλωσσικές διαμάχες

Για τη γλώσσα υπήρχαν διαφορετικές γνώμες. Άλλοι πίστευαν ότι βάση για τη γραφή πρέπει να είναι η γλώσσα που μιλούσαν τότε οι άνθρωποι. Άλλοι πίστευαν ότι πρέπει τα νέα ελληνικά να καθαριστούν από κάθε ξένη λέξη και να συμπληρωθούν με αρχαίες λέξεις. Άλλοι, τέλος, υποστήριζαν ότι πρέπει να ξαναζωντανέψει η αρχαία γλώσσα, γιατί μόνο έτσι οι νέοι Έλληνες θα γίνονταν το ίδιο σπουδαίοι με τους αρχαίους.

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Δημήτριος Καταρτζής εξηγεί γιατί πρέπει να χρησιμοποιείται η νέα ελληνική γλώσσα.

Η γλώσσα φτιάχτηκε για να διαδίδουμε τις ιδέες μας μεταξύ μας και για να καταλαβαίνουμε μ' ευκολία ο ένας τον άλλο. Αυτό λοιπόν δε γίνεται σωστά και ορθά, αν δε μιλάμε ή αν δεν ακούμε τη γλώσσα που ξέρουμε και που συνηθίσαμε να μιλάμε και ν' ακούμε από την παιδική μας ηλικία. Αυτή η γλώσσα είναι για εμάς η ρωμείικια γλώσσα, στην οποία μπορούμε με κάθε ευκολία και χωρίς σκέψη πολλή να εκφράζουμε τις ιδέες μας και να καταλαβαίνουμε και τους άλλους που κάνουν το ίδιο. Αλλιώς δυσκολευόμαστε αρκετά και στα δυο, όταν δηλαδή πούμε ή ακούσουμε κάτι μ' έναν [...] τρόπο που δεν έχουμε συνηθίσει.

Δημήτριος Καταρτζής, Σχέδιο ότ' η ρωμείικια γλώσσα..., δεύτερο μισό του 18ου αιώνα
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 2.41

Το απόσπασμα αυτό προέρχεται από ένα διήγημα που έγραψε ο ποιητής Ιωάννης Βηλαράς (1771–1823).

Η απλή μας γλώσσα [...] έχει ασείρευτους θησαυρούς από χάρες και νοστιμάδες [...]. Χρειάζεται μια γλώσσα σε κάθε γένος, για να την καταλαβαίνει. Η αληθινή γλώσσα για ένα γένος είναι η κοινή και συνηθισμένη σε όλους. Αυτή τη γλώσσα πρέπει να τη γράφουμε όπως την προφέρουμε και τη μιλάμε. Τέλος, αν δεν λείψουν οι λόγιοι με τις προκαταλήψεις τους, το γένος δε θα δει ποτέ του μέρα [=προκοπή].

Ιωάννης Βηλαράς, Ο λογιώτατος ταξιδιώτης, αρχές του 19ου αιώνα
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 2.42

Π 2.43

Μεταφράζουν και εκδίδουν

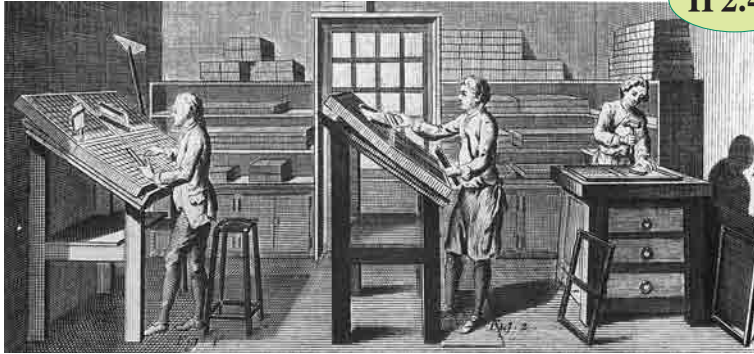
Σε όλη την Ευρώπη το 18ο αιώνα γίνονται μεταφράσεις που διαδίδουν τις νέες ιδέες. Γι' αυτό το σκοπό μεταφράζονται στα ελληνικά έργα που έγραψαν σημαντικοί Ευρωπαίοι διαφωτιστές (ο Βολτέρος, ο Μοντεσκιέ, ο Ρουσό). Εκτός όμως από τα μεταφρασμένα, γίνονται περισσότερα και τα ξένα βιβλία, κυρίως γαλλικά, που φτάνουν στο οθωμανικό κράτος. Αυτό δείχνει ότι αρκετοί μαθαίνουν ξένες γλώσσες.

Π 2.44

Η εφημερίδα Ελληνικός Τηλέγραφος κυκλοφορούσε στη Βιέννη από το 1812 μέχρι το 1836.

Π 2.45

Χαλκογραφία με τυπογραφικό εργαστήριο.

Εξώφυλλο του βιβλίου *Περί αμαρτημάτων και ποιών του Ιταλού νομικού και λόγιου του Διαφωτισμού Τσεζάρε Μπεκαρία. Η ελληνική μετάφραση κυκλοφόρησε με φροντίδα του Κοραή στο Παρίσι. 1802.*

Π 2.46

Πόλεις με τυπογραφεία που έβγαζαν ελληνικά βιβλία

Μόρφωση και γράμματα

Ο Κοσμάς ο Αιτωλός (1714–1779) ήταν καλόγερος και έδρασε στο δυτικό ελλαδικό χώρο και στη σημερινή Αλβανία. Πίστευε ότι η μόρφωση έχει μεγάλη αξία και παρακινούσε τους ορθόδοξους να ιδρύσουν σχολεία.

Π 2.47

Και εσείς γονείς να εκπαιδεύετε τα παιδιά σας στα χριστιανικά ήθη, να τα βάζετε να μαθαίνουν γράμματα. Να βρείτε τρόπο [και να κάνετε] εδώ στην περιοχή σας [ένα] σχολείο, να βρείτε [και] ένα δάσκαλο να τον πληρώνετε να μαθαίνει τα παιδιά σας, γιατί είναι μεγάλη αμαρτία να τα αφήνετε αγράμματα και τυφλά. Και να μη φροντίζετε μόνο να τους αφήνετε πλούτη [...] και μετά το θάνατό σας να τρώνε και να πίνουν και να σας ευγνωμονούν. Καλύτερα να τα αφήσετε φτωχά και γραμματισμένα, παρά πλούσια και αγράμματα.

Κοσμάς ο Αιτωλός, *Διδαχές*, 18ος αιώνας
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Γαλλική Επανάσταση

Στα παρακάτω αποσπάσματα διαβάζουμε πώς αντέδρασε το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και το περιβάλλον του στις νέες ιδέες που έφερε η Γαλλική Επανάσταση, αλλά και την απάντηση του Αδαμάντιου Κοραή η οποία κυκλοφόρησε ανώνυμα.

Π 2.48

Στον αιώνα αυτό εμφανίστηκε μια καινούργια πονηριά και απάτη [του διαβόλου], δηλαδή το [...] σύστημα της ελευθερίας [=το δημοκρατικό πολίτευμα]. Αυτό το σύστημα στην αρχή φαίνεται τάχα καλό, ίσα ίσα για να εξαπατήσει, όσο μπορεί, και τους εκλεκτούς [ακόμη]. Υπάρχει όμως [σ' αυτό] ένα δόλωμα διαβολικό και ένα δηλητήριο ολέθριο, που στόχο έχει να ρίξει τους λαούς στην απώλεια και στο χάος [...]. Αδερφοί, μην ξεφύγετε από το δρόμο της σωτηρίας [...], κλείστε τ' αυτιά σας και μην ακούτε καθόλου αυτές τις καινούργιες ελπίδες [υποσχέσεις] για ελευθερία [...]. Παντού αυτό το διαβολικό [...] σύστημα προκάλεσε φτώχεια, φόνους, ζημιές, κλεισιές, τέλεια ασέβεια, ψυχική απώλεια.

Κυρ Άνθιμος, *Διδασκαλία πατρική*, έτος 1798
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Για την εκστρατεία του Ναπολέοντα στην Αίγυπτο μιλήσαμε στις σ. 26-27.

Κατηγορεί ψεύτικα [...] τα ευρωπαϊκά έθνη που μόλις απελευθερώθηκαν για πολλά κακά. Αυτά [=τα κακά] όμως βρίσκονται όλα στην τουρκική επικράτεια [=Οθωμανική Αυτοκρατορία]. Σ' αυτή, κι όχι στα ελεύθερα κράτη που κυβερνιούνται με νόμους, βασιλεύουν τα πάθη· σ' αυτή κυριαρχεί η αρπαγή· σ' αυτή ο δυνατός επικρατεί και νικάει τον αδύνατο, ο πλούσιος το φτωχό, ο πανούργος τον απλό· διότι ο δυνατός, ο πλούσιος και ο πανούργος έχουν τον τρόπο να χορτάσουν ή και να εξαπατήσουν τον άπληστο τύραννο για να γλιτώσουν την ποινή που ταιριάζει στις κακές τους πράξεις.

[Αδαμάντιος Κοραής], *Αδελφική διδασκαλία*, έτος 1798
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 2.49

Η Γαλλική Επανάσταση φόβισε πολύ και την οθωμανική εξουσία. Είναι χαρακτηριστικό το παρακάτω απόσπασμα από οθωμανικό έγγραφο που γράφτηκε όταν αποβιβάστηκαν στην Αίγυπτο τα στρατεύματα του Ναπολέοντα (1798).

Π 2.50

Εσύ, που πιστεύεις ότι ο Θεός είναι ένας και όλοι οι μουσουλμάνοι αποτελούν μία κοινότητα, μάθε ότι το γαλλικό έθνος (μακάρι ο Θεός να αφανίσει τη χώρα του ...) δεν πιστεύει ότι ο Θεός είναι μοναδικός [...] ούτε στην αποστολή του Προφήτη [Μωάμεθ] την Ημέρα της Κρίσης, αλλά έχει εγκαταλείψει όλες τις θρησκείες και έχει αρνηθεί τη μετά θάνατο ζωή [...]. Έτσι οι Γάλλοι έχουν λεηλατήσει τις εκκλησίες τους [...] και έχουν επιτεθεί στους ιερείς και στους μοναχούς τους. Υποστηρίζουν ότι τα βιβλία που έφεραν οι Προφήτες είναι λανθασμένα και ότι το Κοράνι, η Τορά [=τα ιερά βιβλία των Εβραίων] και τα Ευαγγέλια είναι μόνο [...] ανοησίες. Ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι και όμοιοι και ότι κανένας δεν είναι καλύτερος [από τον άλλο] [...]. Έχουν παραδοθεί [...] στην ακολασία, βαδίζουν στο δρόμο της [...] αλαζονείας, είναι βουτηγμένοι στο ψέμα [...] και τους ενώνει η σημαία του Σατανά.

Οθωμανική διακήρυξη προς τους μουσουλμάνους στη Συρία, στην Αραβία και στην Αίγυπτο, έτος 1798

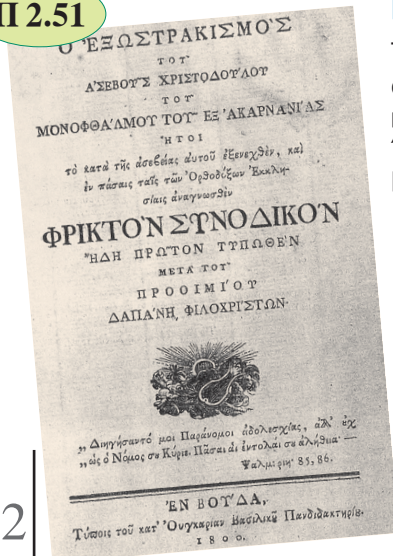
Π 2.51

Καταδίκασε

Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και γενικότερα οι ανώτατοι κληρικοί ήταν αντίθετοι στις νέες ιδέες, που αμφισβητούσαν τη θεοκρατική ερμηνεία του κόσμου και την εξουσία που είχε ο ανώτατος κλήρος πάνω στους ορθόδοξους. Έτσι, στα τέλη του 18ου αιώνα, αλλά και αργότερα στα 1819–1820, το Πατριαρχείο τις καταδίκασε επίσημα, αφόρισε (δηλαδή έδιωξε από την ορθόδοξη κοινότητα) κάποιους εκπρόσωπους του νεοελληνικού Διαφωτισμού και έκλεισε ορισμένα σχολεία που δίδασκαν τις διαφωτιστικές ιδέες, όπως στη Σμύρνη, στο Αϊβαλί, στη Χίο.

Ο πατριαρχικός αφορισμός του Χριστόδουλου Παμπλέκη (1733–1793). Ο Παμπλέκης ήταν λόγιος και δάσκαλος και στο έργο του, επηρεασμένος από τις νέες φιλοσοφικές ιδέες, άσκησε κριτική στη θεοκρατία και στους κληρικούς που χρησιμοποιούν τη θρησκεία για να αυξήσουν τη δύναμη και τον πλούτο τους.

Ο ανώτατος ορθόδοξος κλήρος αντέδρασε. Το 1793 το Οικουμενικό Πατριαρχείο αφόρισε τον Παμπλέκη, παρόλο που είχε πεθάνει, και καταδίκασε επίσημα τους Δυτικοευρωπαίους φιλόσοφους.

Π 2.52

Η παλιότερη σερβική εφημερίδα που έβγαζαν στο τυπογραφείο τους στη Βιέννη οι αδερφοί Μαρκίδες Πούλοι. 1791.

Βαλκανικοί λαοί

Οι λέξεις «Σέρβος», «Βούλγαρος», «Αλβανός» κτλ. παίρνουν την εθνική σημασία που έχουν σήμερα από τις αρχές του 19ου αιώνα και μετά. Τότε άρχισαν να γνωρίζουν οι πληθυσμοί αυτοί το Διαφωτισμό, ιδιαίτερα την ιδέα του έθνους, μέσα από κάποιους λόγιους που υποστήριζαν αυτές τις ιδέες.

Οι λέξεις αυτές υπήρχαν βέβαια και παλιότερα, αλλά με άλλη σημασία. Δήλωναν κάποιον κοινό πολιτισμό και ένα κοινό παρελθόν. Για παράδειγμα, οι **Σέρβοι** πίστευαν ότι κατάγονταν απευθείας από το μεσαιωνικό σερβικό βασίλειο και συνέχιζαν την παράδοσή του. Την πίστη αυτή δυνάμωσε πολύ η σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία. Για τους **Βούλγαρους** ισχύει γενικά το ίδιο. Σε αρκετές πάντως περιπτώσεις η λέξη «Βούλγαρος» σήμαινε την εποχή αυτή τον ορθόδοξο αγρότη σε ορισμένες περιοχές της Βαλκανικής χερσονήσου. Ούτε η λέξη «**Τούρκος**» είχε ακόμη εθνική σημασία. Σήμαινε το μουσουλμάνο αμόρφωτο αγρότη που μιλούσε μια τουρκική διάλεκτο.

Η σερβική εξέγερση

Στις αρχές του 19ου αιώνα οι Σέρβοι ζούσαν στην κεντρική και βόρεια Βαλκανική χερσόνησο. Οι πιο ισχυρές οικογένειες σε κάθε περιοχή έβγαζαν έναν τοπικό αρχηγό, που εκπροσωπούσε την περιοχή στις οθωμανικές αρχές.

Το 1804 οι Σέρβοι που ζούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ξεσηκώθηκαν. Η σερβική εξέγερση (1804–1813 και 1815) δεν έγινε ενάντια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά για να πολεμήσει κυρίως τους γενίτσαρους που τρομοκρατούσαν τους ντόπιους (ορθόδοξους και μουσουλμάνους) και άρπαζαν τη γη τους για να την κάνουν τσιφλίκια. Το 1815 οι Σέρβοι αποκτήσανε αυτονομία. Τη διοίκηση είχε ένας ντόπιος ηγεμόνας και οι Σέρβοι πλήρωναν φόρο στην Υψηλή Πύλη. Όμως, η σερβική εξέγερση δεν άλλαξε πολλά στη σερβική κοινωνική οργάνωση και στην οικονομία.

Υψηλή Πύλη ονομάζεται η κεντρική διοίκηση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Π 2.53

Πίνακας του ζωγράφου Αύγουστου Πικαρέλλη με το Ρήγα Βελεστινλή. 1794.

Επαναστατικά κείμενα και πατριωτικά τραγούδια

Ο Ρήγας Βελεστινλής έγραψε και μετέφρασε πολλά έργα. Πιο σημαντικά όμως είναι αυτά που συνδέονται με την επαναστατική του δράση.

Το 1797 τυπώνει και κυκλοφορεί μια σειρά από χάρτες, τη **Νέα Χάρτα της Βλαχίας** και τη **Γενική Χάρτα της Μολδαβίας**, που τους αφιέρωνε στους Φαναριώτες ηγεμόνες στις περιοχές αυτές, και τη **Χάρτα της Ελλάδας**.

Π 2.56

Η Αθήνα από τη Χάρτα της Ελλάδας του Ρήγα που τυπώθηκε το 1797. Η Χάρτα ήταν ένας ιστορικός χάρτης, με την αρχαία Ελλάδα και τις αποικίες της. Στο χάρτη, οι διάφορες περιοχές άλλοτε ονομάζονται με το αρχαίο όνομά τους και άλλοτε με το οθωμανικό, με το νεοελληνικό ή με το σλαβικό.

Π 2.54

Π 2.55

Δύο από τα έργα του Ρήγα Βελεστινλή. Στην εικόνα Π 2.54 το εξώφυλλο από το Σχολείον ντελικάτων εραστών και στη Π 2.55 από το Φυσικής απάνθισμα. Και τα δύο κυκλοφόρησαν το 1790.

Π 2.57

Την ίδια χρονιά κυκλοφορεί το πιο σημαντικό του έργο: Η **Νέα πολιτική διοίκηση**. Το έργο αυτό περιλαμβάνει: α) μια **Επαναστατική προκήρυξη**, β) μια **Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου**, γ) ένα **Σύνταγμα** που έγραψε επηρεασμένος κυρίως από το γαλλικό σύνταγμα του 1793, και δ) το **Θούριο**, ένα πατριωτικό τραγούδι που καλούσε όλους τους πληθυσμούς στην Οθωμανική Αυτοκρατορία να επαναστατήσουν. Ας δούμε μερικά αποσπάσματα από αυτό το έργο.

Ο λαός, που κατάγεται από τους [αρχαίους] Έλληνες και κατοικεί στη Ρούμελη [=στη Βαλκανική χερσόνησο], στη Μικρά Ασία, στα νησιά της Μεσογείου [...], και όσοι στενάζουν κάτω από το σιχαμερό οθωμανικό δεσποτισμό [...] και την τυραννία του, αποφάσισε να φωνάξει δυνατά, σε όλη την οικουμένη [=σε όλο τον κόσμο] τα ιερά [...] δίκαιά του, που του χάρισε ο Θεός για να ζήσει με ησυχία πάνω στη γη.

Ρήγας Βελεστινλής, *Νέα πολιτική διοίκηση* (απόσπασμα από την *Επαναστατική προκήρυξη*), έτος 1797

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 2.58

Το 1797 ο Ρήγας τύπωσε στη Βιέννη μια χαλκογραφία με το Μέγα Αλέξανδρο, στην οποία υπήρχε και ένα κείμενο για τη ζωή και το έργο του, στα ελληνικά και στα γαλλικά. Στην πραγματικότητα, το κείμενο, με αφορμή το Μέγα Αλέξανδρο, μιλούσε για το «νέο Αλέξανδρο» της εποχής, το Ναπολέοντα.

Άρθρο 2. Αυτά τα φυσικά δίκαια είναι: πρώτο να είμαστε όλοι ίσοι και όχι ο ένας καλύτερος από τον άλλο· δεύτερο, να είμαστε όλοι ελεύθεροι και όχι ο ένας σκλάβος για τον άλλο· τρίτο, να είμαστε σίγουροι για τη ζωή μας και κανένας να μην μπορεί να μας την πάρει άδικα [...] και τέταρτο, τη γη που έχουμε κανένας να μην μπορεί να την πάρει, αλλά να είναι δική μας και να περνάει στους κληρονόμους μας [...].

Άρθρο 22. Όλοι χωρίς εξαίρεση πρέπει να ξέρουν γράμματα. Η πατρίδα έχει [χρέος] να ιδρύσει σχολεία σε όλες τις περιοχές και για τα αγόρια και για τα κορίτσια. Από τα γράμματα γεννιέται η προκοπή με την οποία λάμπουν τα ελεύθερα έθνη [...].

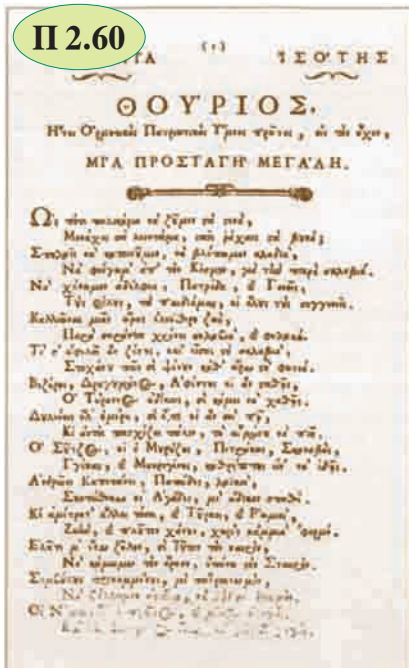
Άρθρο 35. Όταν η κυβέρνηση παραβιάζει, δε σέβεται και περιφρονεί τα δίκαια του λαού και δεν ακούει τα παράπονά του, τότε πρέπει όλος ο λαός ή κάποιιοι να ξεσηκωθούν, να πάρουν τα όπλα και να τιμωρήσουν τους τυράννους. Αυτό είναι το πιο ιερό απ' όλα τα δικαιώματά του και το πιο σημαντικό χρέος του [...].

Ρήγας Βελεστινλής, *Νέα πολιτική διοίκηση* (απόσπασμα από τη *Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου*), έτος 1797

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 2.59

Π 2.60

Άρθρο 1. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ είναι μία, παρόλο που περιλαμβάνει [...] διάφορα γένη [λαούς] και θρησκείες. Δε βλέπει τις διαφορετικές θρησκείες με εχθρικό μάτι. Είναι αδιαίρετη παρόλο που ποτάμια και θάλασσες χωρίζουν τις επαρχίες της, παρόλο που όλες τους αποτελούν ένα [...] αεχώριστο σώμα [...].

Άρθρο 4. Πολίτης είναι κάθε άνθρωπος που γεννήθηκε και ζει σ' αυτό το βασίλειο και είναι 21 χρονών και πάνω [...]. Κάθε ξένος, που είναι 21 και πάνω, κατοικεί σ' αυτό το βασίλειο ήδη ένα χρόνο και ζει από τη δουλειά του είναι επίσης πολίτης του [...]. Εκείνος που μιλάει την απλή ελληνική ή την αρχαία ελληνική γλώσσα είναι Έλληνας και πολίτης. Και, τέλος, πολίτης είναι και κάθε ξένος που η κυβέρνηση θεωρεί άξιο να κατοικεί στην πατρίδα. Δηλαδή ένας καλός τεχνίτης, ένας προκομμένος δάσκαλος, ένας άξιος στρατιώτης είναι δεκτοί στην πατρίδα και μπορούν να συμμετέχουν στα δίκαια όπως όλοι τους οι συμπολίτες.

Ρήγας Βελεστινλής, *Νέα πολιτική διοίκηση* (απόσπασμα από το *Σύνταγμα*), έτος 1797

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 2.61

Πολλά έργα

Ο Αδαμάντιος Κοραής γεννήθηκε το 1748 στη Σμύρνη από πλούσια εμπορική οικογένεια. Σε νεαρή ηλικία πήγε στο Άμστερνταμ για να ακολουθήσει το πατρικό επάγγελμα. Εκεί γνώρισε για πρώτη φορά τη «φωτισμένη» Ευρώπη με τις ιδέες της και το «δουτικό» τρόπο ζωής. Τότε αποφάσισε να αφήσει το εμπόριο και να ασχοληθεί με τα γράμματα. Για τις αλλαγές στη συμπεριφορά και στις συνήθειες του Κοραή μάς μιλάει η παρακάτω επιστολή. Την έγραψε ο Σταμάτης Πέτρου (παραγιάς στην εμπορική επιχείρηση που εργαζόταν και ο Κοραής) στο αφεντικό του στη Σμύρνη.

Την Εκκλησία την έχει για πάρεργο [=δευτερεύουσα, ασήμαντη ασχολία]: έρχεται πάντα τελευταίος· μάλιστα οι χριστιανοί [οι ορθόδοξοι] εδώ όλοι συγχύζονται μ' αυτόν [...]. Όταν τελειώσει η Εκκλησία αυτός αμέσως φεύγει [...]. Με λίγα λόγια έχει παραδοθεί στις ματαιότητες και στις ηδονές· κάνει παρέα με Φραντσέζους [=Ευρωπαίους καθολικούς] και με Καλβίνους [=προτεστάντες]: από τους Ρωμιούς πολύ σπάνια έρχεται κανείς να τον δει, και αν έρθει, αμέσως εκείνος ψάχνει τρόπο για να τον διώξει [...]. Έχει τέσσερις δασκάλους: ο πρώτος τον μαθαίνει ολλανδικά, ο δεύτερος εβραϊκά και σπανιόλικα, ο τρίτος γεωμετρία, ο τέταρτος την κιθάρα (ένα εγγλέζικο παιχνίδι) και την ίδια στιγμή τον μαθαίνει φραντσέζικα τραγούδια με τη μουσική [...]. Τόλμησε [μάλιστα να ρωτήσει] [...] αν μπορεί τη μέρα να φοράει τα μακριά ρούχα [τα ρούχα που φορούσε μέχρι τότε] και τη νύχτα να βάζει τα φράγκικα [=τα «δουτικά» ρούχα] και να γυρίζει.

Σταμάτης Πέτρου, *Επιστολή από το Άμστερνταμ*, έτος 1772

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 2.62

Στη συνέχεια ο Κοραής σπούδασε ιατρική στο Μονπελιέ (Γαλλία) και τελικά αφιερώθηκε στην έκδοση αρχαίων ελληνικών κειμένων. Από το 1788 μέχρι το θάνατό του έμεινε στο Παρίσι και έζησε από κοντά τη Γαλλική Επανάσταση. Ο Κοραής έκανε σκοπό της ζωής του να βοηθήσει τους νέους Έλληνες στην πνευματική τους αναγέννηση. Έγραψε και μετέφρασε πάρα πολλά έργα: αρχαίους συγγραφείς, πατριωτικά φυλλάδια, πολιτικά κείμενα, βιβλία για την παιδεία και τη γλώσσα, επιστολές,

Ο Κοραής πίστευε ότι ο λαός έπρεπε πρώτα να πολεμήσει τους ορθόδοξους που ασκούσαν εξουσία στο οθωμανικό κράτος (Φαναριώτες, προεστοί, ανώτατος κλήρος) και μετά να ανατρέψει την οθωμανική εξουσία. Ωστόσο στήριξε από την αρχή την Ελληνική Επανάσταση. Για τον Κοραή η αντιπροσωπευτική δημοκρατία είναι το μόνο πολίτευμα που προστατεύει την ελευθερία:

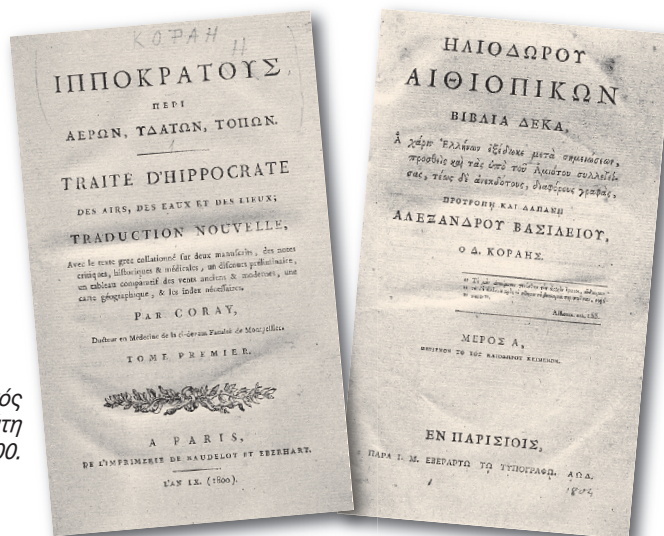
Μόνο σ' αυτό το πολίτευμα [το δημοκρατικό] υπάρχει αληθινή ελευθερία. Και αληθινή ελευθερία είναι «η εξουσία που έχει κάθε πολίτης να κάνει όσα οι νόμοι δεν εμποδίζουν».

[Αδαμάντιος Κοραής], *Αδελφική διδασκαλία*, έτος 1798

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 2.63

Π 2.64

Τα Αιθιοπικά του Ηλιδώρου σε έκδοση του Κοραή. 1804. Στον πρόλογο του βιβλίου ο Κοραής γράφει τις απόψεις του για τη γλώσσα, οι οποίες συνάντησαν πάρα πολλές αντιρρήσεις. Υποστήριζε μια γλώσσα που θα βασιζόταν στα σύγχρονά του ελληνικά, καθαρή από ξένες λέξεις.

Π 2.65

Γαλλική μετάφραση ενός έργου του Ιπποκράτη από τον Κοραή. 1800.

- 1 Δύο συμμαθήτριες και φίλες, η Σεβντά και η Γεωργία συζητούν για ένα διαγώνισμα που έγραψαν στο μάθημα της ιστορίας. Μπορείτε να συμπληρώσετε τα κενά στο διάλόγό τους;

Πώς έγραψες;

Καλά. Η πρώτη ερώτηση, πώς δημιουργήθηκαν τα τσιφλικία και τι συνέπειες είχε αυτό, ήταν εύκολη.

Ναι, όλα ξεκίνησαν από τότε που το οθωμανικό κράτος άρχισε να ..... όλο και πιο συχνά τους ..... Έτσι σε πολλές περιπτώσεις η ..... έπαψε να είναι ..... και οι ενοικιαστές έγιναν μεγάλοι .....

Και έτσι καταστράφηκε το ..... σύστημα.

Ωχι! αυτό δεν το έγραψα. Έγραψα όμως ότι οι ..... είχαν μεγάλη ..... στις περιοχές τους.

Και οι αγρότες εξαρτιόνταν από αυτούς.

Τη δεύτερη ερώτηση την απάντησες;

Ποιοι ανήκαν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία;

Ήταν εύκολη. Έγραψα πως δεν ανήκουν μόνο ....., όπως παλιά, αλλά και .....

Έγραψα και για τις πόλεις, αλλά και για την ύπαιθρο: τους τσιφλικιάδες, τους τοπικούς ....., τους ....., τους ..... και τους .....

Έπρεπε να γράψουμε και για το ..... και την ..... στην Οθωμανική Αυτοκρατορία μετά το 1750;

Δε νομίζω. Δε ζητούσε κάτι τέτοιο. Δεν το έγραψα, ούτε ότι οι ..... ήθελαν να κάνουν .....

- 2 Διαβάστε το κείμενο Π 2.8. Τι είδους κείμενο είναι; Πότε γράφτηκε; Το κείμενο γράφτηκε την ίδια εποχή με τα γεγονότα με τα οποία έχει σχέση ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- Σύμφωνα με την πηγή Π 2.8 πόσα γρόσια πρέπει να έδωσε συνολικά ο πατριάρχης Σεραφείμ Β΄ (1757–1761) στο σουλτάνο για να παραμείνει στη θέση του;
  - Μια οκά ζυγίζει 1.282 γραμμάρια. Σύμφωνα με την πηγή Π 2.8 πόσα κιλά κρέας πρέπει να έδωσε συνολικά ο πατριάρχης Σεραφείμ Β΄ στους φρουρούς του σουλτάνου το διάστημα που ήταν πατριάρχης;

- 3 α) Διαβάστε το κείμενο Π 2.1. Ποιος το έγραψε και πότε; Σε ποιο θέμα αναφέρεται; Το κείμενο γράφτηκε την ίδια εποχή με τα γεγονότα με τα οποία έχει σχέση ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- β) Δυο μουσουλμάνοι, ο Αχμέτ Αμπάρ ογλού και ο ξάδερφός του Χασάν μπέης, το καλοκαίρι του 1743 συναντιούνται σ' ένα χάνι στη Θεσσαλονίκη και συζητούν. Ο Αχμέτ Αμπάρ ογλού είναι τσιφλικάς στη Θεσσαλία και από το 1732 νοικιάζει κρατικά εισοδήματα και ο Χασάν μπέης είναι από τα Γιαννιτσία και το 1743 κατάφερε να νοικιάσει και αυτός κρατικά έσοδα. Βρείτε τα λάθη που υπάρχουν στο διάλογό τους. Δικαιολογήστε τις απαντήσεις σας.

Panel 1: Achmet: Καλημέρα Χασάν μπέη! Πώς είσαι; Hasan: Δόξα το Θεό, καλά! Εσύ Αχμέτ Αμπάρ ογλού;

Panel 2: Achmet: Δόξα το Θεό, κι εγώ καλά είμαι. Πήγες για τους μαλικιανέδες; Τι έγινε; Hasan: Δόξα το Θεό! Όλα πήγαν καλά. Νοίκιασα τα έσοδα από σαράντα χωριά στα Γιαννιτσία.

Panel 3: Achmet: Για πες μου τι έγινε; Hasan: Μαζευτήκαμε αρκετοί. Φοβήθηκα μήπως έδινε περισσότερα κανένας ζιμής και τον έπαιρνε, αλλά τελικά τα κατάφερα και τον πήρα για όλη μου τη ζωή.

Panel 4: Achmet: Τώρα μπορείς να τον σπάσεις σε μερίδια και να δώσεις κανένα και στους ζιμήδες, αν κάποιος από τους προεστούς τους θέλει. Σκέφτεσαι να τον αφήσεις σ' αγόρια σου, στο Γιουσούφ και στον Ιμπραήμ; Hasan: Ναι έτσι θέλω να γίνει. Τόσα λεφτά δίνεις, βέβαια μόνο μια φορά, και έχεις το μαλικιανέ για όλη σου τη ζωή.

- 4 Ο Σπυρίδων Πετρωνάς γεννήθηκε το 1753 σ' ένα χωριό έξω από την Κοζάνη. Όταν έγινε 17 χρονών έφυγε από το χωριό και πήγε στη Βιέννη, σ' ένα θείο του που εμπορευόταν σάρι και μεταξωτά. Κοντά του έμεινε 14 χρόνια και έμαθε το εμπόριο. Στη συνέχεια, με τα χρήματα που μάζεψε, αλλά και με τη βοήθεια του θείου του, άνοιξε τη δική του εμπορική επιχείρηση. Ασχολούνταν και αυτός με το εμπόριο σταριού και μεταξωτών. Όταν έγινε 28 χρονών γύρισε στο χωριό του και παντρεύτηκε. Με τη γυναίκα του, τη Βασιλική, που ήταν 11 χρόνια πιο μικρή από αυτόν, γύρισαν στη Βιέννη. Εκεί αποκτήσανε 6 παιδιά, 2 αγόρια και 4 κορίτσια. Στα 1799 ο Πετρωνάς είναι ένας πλούσιος ορθόδοξος έμπορος και αποφασίζει να ιδρύσει ένα σχολείο στο χωριό του. Στέλνει λοιπόν ένα γράμμα στους προεστούς του χωριού για να τους ανακοινώσει αυτή του την απόφαση.

- α) Χωριστείτε σε ομάδες των 3-4 ατόμων. Συζητήστε μεταξύ σας πώς ο Σπυρίδων Πετρωνάς έφτασε σ' αυτή την απόφαση και γιατί θέλει να δημιουργήσει ένα σχολείο στο χωριό του. Φτιάξτε μια λίστα με τα βασικά σημεία στα οποία καταλήξατε.
- β) Στη συνέχεια γράψτε το γράμμα που έστειλε ο Σπυρίδων Πετρωνάς στους προεστούς του χωριού του για να τους ανακοινώσει την απόφασή του. Το γράμμα σας να αποτελείται από τρεις παραγράφους: στην πρώτη θα κάνετε μια σύντομη αναφορά στη ζωή του Σπυρίδωνα Πετρωνά, στη δεύτερη θα εξηγήσετε τους λόγους που τον οδήγησαν σ' αυτή του την απόφαση και στην τρίτη θα αναφερθείτε στο ρόλο που περιμένει να παίξει το σχολείο στο μέλλον.

- 5 α) Διαβάστε το κείμενο Π 2.11. Τι είδους κείμενο είναι; Πότε γράφτηκε; Το κείμενο γράφτηκε την ίδια εποχή που έγιναν τα γεγονότα που έχει σχέση ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- β) Παίρνοντας πληροφορίες από την πηγή Π 2.11, αλλά και από τις πηγές, 2.8, 2.10 γράψτε ένα κείμενο για τους Φαναριώτες ηγεμόνες στη Βλαχία και τη Μολδαβία το 18ο αιώνα (250–270 λέξεις).

Ξεκινήστε με μια σύντομη εισαγωγή. Αναφέρετε ποιοι ήταν οι Φαναριώτες και τι αξιώματα είχαν το 18ο αιώνα.

Στην επόμενη παράγραφο μιλήστε για τους Φαναριώτες ως κυβερνήτες στη Βλαχία και στη Μολδαβία.

Στη συνέχεια γράψτε μια παράγραφο για το πώς βοήθησαν οι Φαναριώτες ηγεμόνες στην ανάπτυξη των ελληνικών γραμμάτων.

Τελειώστε το κείμενό σας μ' ένα σύντομο επίλογο, όπου θα ανακεφαλαιώνετε όσα είπατε παραπάνω.

- 6 Το 1819 το Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης καταδίκασε τη συνήθεια να δίνουν πολλοί ορθόδοξοι αρχαία ελληνικά ονόματα στα παιδιά τους. Θεωρούσε ότι έτσι περιφρονούσαν την ορθόδοξη πίστη και ότι ήταν μια ανάρμοστη, απρεπής συνήθεια.
- α) Γιατί πολλοί ορθόδοξοι διάλεγαν να δίνουν στα παιδιά τους αρχαία ελληνικά ονόματα; Τι ήθελαν να δείξουν μ' αυτό;
- β) Γιατί το Πατριαρχείο Κωνσταντινούπολης και η ορθόδοξη Εκκλησία καταδίκασε αυτή τη συνήθεια; Τι μπορεί να φοβόταν;
- Να γράψετε ένα κείμενο (120–130 λέξεις) για το θέμα αυτό.

- 7 Διαβάστε τα κείμενα Π 2.41 και Π 2.42. Ποιοι τα έγραψαν και πότε; Τα κείμενα γράφτηκαν την ίδια εποχή με τα γεγονότα με τα οποία έχουν σχέση ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- α) Με ποια επιχειρήματα οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι πρέπει να χρησιμοποιείται η νέα ελληνική γλώσσα; Γράψτε τα στον πίνακα 1.
- β) Στον πίνακα 2 γράψτε ποια επιχειρήματα μπορεί να χρησιμοποιούσαν οι αντίπαλοί τους, όσοι δηλαδή δεν ήθελαν να χρησιμοποιούνται τα νέα ελληνικά.

Πίνακας 1

.....
.....
.....
.....

Πίνακας 2

.....
.....
.....
.....

8 Παρατηρήστε προσεκτικά την εικόνα:

Τοιχογραφία που έκανε ο Έλληνας ζωγράφος Φώτης Κόντογλου (1895–1965) με αρματολούς και κλέφτες. Μεταξύ των ετών 1937–1940.

- α) Ποιος ζωγράφισε αυτό το έργο και πότε; Ποιο είναι το θέμα του; Είναι ένα έργο σύγχρονο με το θέμα που παρουσιάζει ή μεταγενέστερο; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- β) Γράψτε ένα κείμενο (150–160 λέξεις) περιγράφοντας και σχολιάζοντας αυτό το ζωγραφικό έργο: Πώς παρουσιάζει ο ζωγράφος τους αρματολούς και τους κλέφτες; Πού τους παρουσιάζει να ζούνε; Πώς παρουσιάζει ο ζωγράφος το τοπίο; Τι έχετε να παρατηρήσετε σ' αυτό; Γιατί ζωγραφίζει κολόνες, κιονόκρανα και κομμάτια από αρχαία αγάλματα; Τι νομίζετε ότι θέλει να δείξει με αυτό τον τρόπο; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

9 Στην εικόνα 2.31 βλέπουμε μερικά από τα σύμβολα του νεοελληνικού Διαφωτισμού: την Αθηνά, τη θεά της σοφίας στην αρχαία Ελλάδα, τον Ερμή, το θεό του εμπορίου, ένα κτίριο που συμβολίζει την ελληνική αρχαιότητα. Γράψτε ένα κείμενο (100–120 λέξεις) σχολιάζοντας τα σύμβολα αυτά. Πώς συνδέεται το καθένα με το νεοελληνικό Διαφωτισμό και γιατί;

10 Ποιες από τις παρακάτω φράσεις είναι σωστές και ποιες λάθος; Συμπληρώστε τον πίνακα:

	Σωστό/Λάθος	Γιατί;
Εκείνο που ένωνε τους ορθόδοξους υπήκοους του σουλτάνου ήταν η πίστη τους.		
Η έννοια ελληνικό έθνος είναι τόσο παλιά όσο και η ελληνική γλώσσα.		
Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και όλοι οι ορθόδοξοι λόγιοι στήριξαν την ελληνική εθνική ιδεολογία.		
Όσοι θεωρούσαν ότι είναι Έλληνες πίστευαν ότι κατάγονται από τους αρχαίους Έλληνες.		
Εκείνο που ένωνε τους ορθόδοξους υπήκοους του σουλτάνου ήταν η ελληνική γλώσσα, που ήταν η επίσημη γλώσσα της ορθόδοξης Εκκλησίας.		
Ένας ορθόδοξος που μιλούσε βλάχικα και ελληνικά και πίστευε ότι κατάγεται από τους αρχαίους Έλληνες μπορούσε να θεωρηθεί Έλληνας.		
Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως και αρκετοί ορθόδοξοι λόγιοι αντιμετώπισαν εχθρικά την ελληνική εθνική ιδεολογία.		
Το βασικό στοιχείο που ένωνε τους Έλληνες ήταν η ορθόδοξη πίστη τους.		
Η έννοια ελληνικό έθνος άρχισε να διαμορφώνεται στο 18ο αιώνα.		

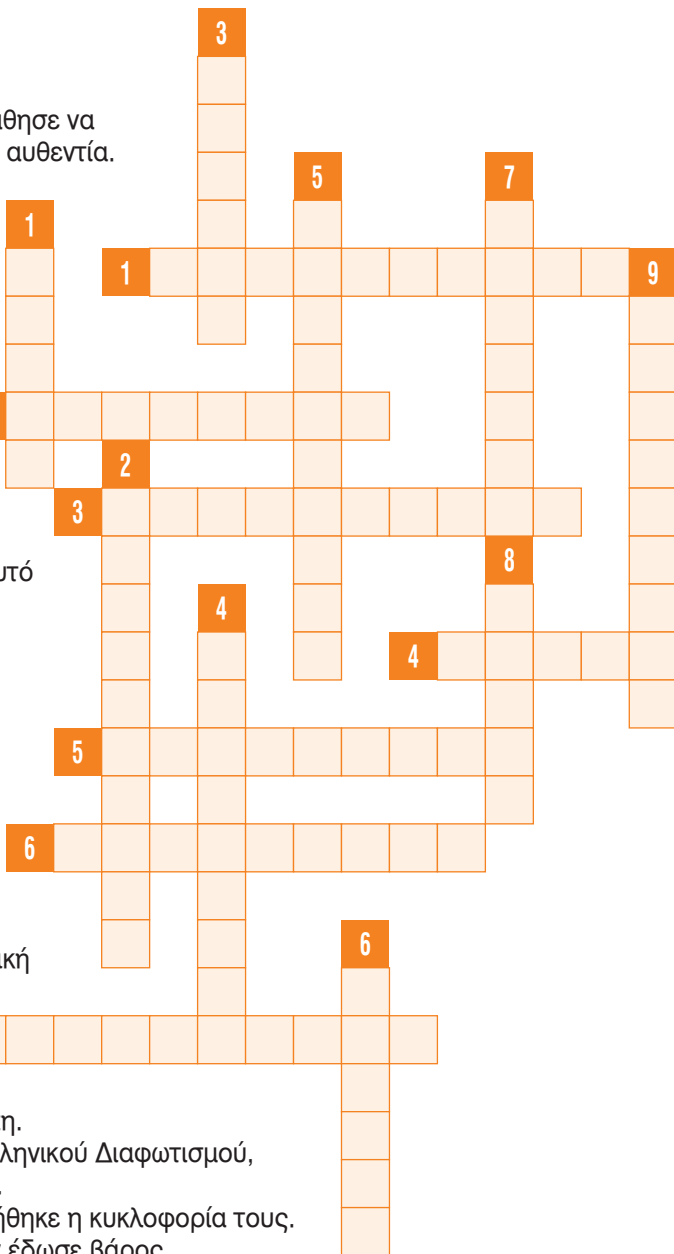
11 Λύστε το σταυρόλεξο:

Οριζόντια

- ① Ο νεοελληνικός Διαφωτισμός προσπάθησε να την απαλλάξει από την εκκλησιαστική αυθεντία.
- ② Σύμφωνα με το κείμενο Π 2.38 η θεωρία του διδασκόνταν σε όλα τα σχολεία στην Ευρώπη.
- ③ Σ' αυτό το πρόβλημα αναφέρεται το κείμενο Π 2.30.
- ④ Γ' αυτή την περιοχή μιλάει το κείμενο Π 2.34.
- ⑤ «Γεωγραφία ... .. περί της Ελλάδος», βιβλίο που έβγαλαν το 1791 ο Δανιήλ Φιλιππίδης και ο Γρηγόριος Κωνσταντάς.
- ⑥ Σύμφωνα με το κείμενο Π 2.31 η Ευρώπη στενοχωριέται γι' αυτό το πρόβλημα της Ελλάδας.
- ⑦ Έγιναν πολλές στη διάρκεια του νεοελληνικού Διαφωτισμού.

Κάθετα

- ① Ευρωπαϊκή πόλη, που έγινε το νέο κέντρο για τις ελληνικές εκδόσεις.
- ② Σύμφωνα με το κείμενο Π 2.38 μια από τις επιστήμες που διδάσκονται στα σχολεία στην Ευρώπη.
- ③ Ο νεοελληνικός Διαφωτισμός ήθελε η εκπαίδευση να αναπτύσσει την κριτική σκέψη και να στηρίζεται στη ...
- ④ Σύμφωνα με το κείμενο Π 2.38 μια ακόμη από τις επιστήμες που διδάσκονται στα σχολεία στην Ευρώπη.
- ⑤ Δημήτριος ..., εκπρόσωπος του νεοελληνικού Διαφωτισμού, ο οποίος υποστήριξε τα νέα ελληνικά.
- ⑥ Με τη μέθοδο των συνδρομητών αυξήθηκε η κυκλοφορία τους.
- ⑦ Στη διδασκαλία αυτών των επιστημών έδωσε βάρος ο νεοελληνικός Διαφωτισμός.
- ⑧ ... ο Λόγιος, το πιο σημαντικό περιοδικό του νεοελληνικού Διαφωτισμού.
- ⑨ Σε αυτόν οφείλουμε τη λέξη «ανεξιθρησκία».

- 12 Χωριστείτε σε ομάδες των 3-4 ατόμων και διαβάστε τα κείμενα Π 2.48, Π 2.49, Π 2.50.
  - α) Ποιοι έγραψαν τα κείμενα αυτά και πότε; Τα κείμενα γράφτηκαν την ίδια εποχή με τα γεγονότα με τα οποία έχουν σχέση ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
  - β) Ποια άποψη εκφράζεται για τη Γαλλική Επανάσταση στα κείμενα Π 2.48 και Π 2.50. Με ποια επιχειρήματα οι συγγραφείς την υποστηρίζουν; Ποια είναι τα κοινά τους επιχειρήματα;
  - γ) Ποια άποψη εκφράζεται για τη Γαλλική Επανάσταση στο κείμενο Π 2.49; Με ποια επιχειρήματα ο συγγραφέας την υποστηρίζει; Ποια επιχειρήματά του απαντούν στα επιχειρήματα των κειμένων Π 2.48 και Π 2.50;
  - δ) Γράψτε η κάθε ομάδα ένα κείμενο (200-220) λέξεις παρουσιάζοντας τις πηγές αυτές; Μιλήστε για τη θέση τους απέναντι στη Γαλλική Επανάσταση, παρουσιάστε και σχολιάστε τα επιχειρήματα με τα οποία υποστηρίζουν την άποψή τους.

- 13 Διαβάστε το κείμενο Π 2.59. Ποιος το έγραψε και πότε; Ποιες επιρροές βρίσκετε ανάμεσα στο κείμενο Π 2.59 και στα Π 1.23, Π 1.32. Γράψτε ένα κείμενο (120–130 λέξεις) παρουσιάζοντας τις επιρροές αυτές.
- 14 Διαβάστε το κείμενο Π 2.61. Ποιος το έγραψε και πότε; Σύμφωνα με το κείμενο ποιοι από τους παρακάτω μπορούν να είναι πολίτες της Ελληνικής Δημοκρατίας και ποιοι όχι; Δικαιολογήστε τις απαντήσεις σας.

Είμαι ο Δημήτριος Παγουράς, 19 χρονών, μιλωνάς. Μιλώ ελληνικά και τουρκικά.

Είμαι ο Λουί Ναμπιέρ, από τη Γαλλία. Είμαι 42 χρονών και είμαι τυπογράφος. Ζω σ' αυτό το κράτος εδώ και τρία χρόνια.

Είμαι ο Ιορδάνης Χατζηκωνσταντίνοφ, είμαι 33 χρονών, από την Φιλιππούπολη. Είμαι ζωέμπορος. Μιλώ βουλγαρικά και τουρκικά.

Είμαι ο Σαούλ Μοντιάνο. Είμαι 27 χρονών, Εβραίος. Η οικογένειά μου ήρθε εδώ πριν από τριακόσια χρόνια.

Είμαι ο Γεώργιος Καρυδιάς, 46 χρονών, δάσκαλος. Ζω σ' αυτόν τον τόπο από τότε που γεννήθηκα.

Είμαι ο Τάσο Γκίκα, 20 χρονών, από το Τεπελένι. Από τα 18 μου είμαι στρατιώτης σ' αυτό το κράτος. Είμαι πιστός ορθόδοξος και μιλάω αλβανικά και ελληνικά.

Είμαι ο Νικόλαος Ξεναριάς, 25 χρονών, παπάς στην Καστοριά. Κατάγομαι από το Αϊβαλί. Μιλώ ελληνικά, τουρκικά και γαλλικά.

Είμαι ο Φραντζέσκο Κονταρίνι, 33 χρονών, από τη Βενετία. Είμαι ζωγράφος. Πριν από έξι μήνες εγκαταστάθηκα σ' αυτό το κράτος. Είμαι καθολικός. Μιλώ ιταλικά και μαθαίνω ελληνικά.

Είμαι ο Ορχάν μπέης, 38 χρονών, από το Ρέθυμνο. Η οικογένειά μου ζει σ' αυτό το νησί εδώ και εκατό χρόνια. Έχω χωράφια και ζω από αυτά. Είμαι μουσουλμάνος. Μιλώ τουρκικά και ελληνικά.

